

บทที่ 4

การเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 2530 : การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง (2532 - 2533)

ความนำ

ในบทนี้จะได้อธิบายถึงการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 2530 โดยพิจารณาจาก กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อันเป็นกรณีที่ปรากฏต่อเนื่องจากกรณีการคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี ประเด็นหลักของการพิจารณาคือการพิจารณาและอธิบายว่า การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงมีลักษณะอย่างไร

4.1 โครงการเขื่อนแก่งกรุง

ก่อนที่จะกล่าวถึงความเป็นมาและลักษณะของโครงการเขื่อนแก่งกรุง ขอกล่าวอย่างสั้น ๆ จากที่กล่าวแล้วว่า ช่วงทศวรรษ 2520-ครึ่งแรกของทศวรรษ 2530 เป็นช่วงเวลาของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และเขื่อนขนาดกลาง โดยที่วัตถุประสงค์หลักของเขื่อนได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การชลประทาน และการป้องกันอุทกภัย รวมทั้งการผลิตกระแสไฟฟ้า

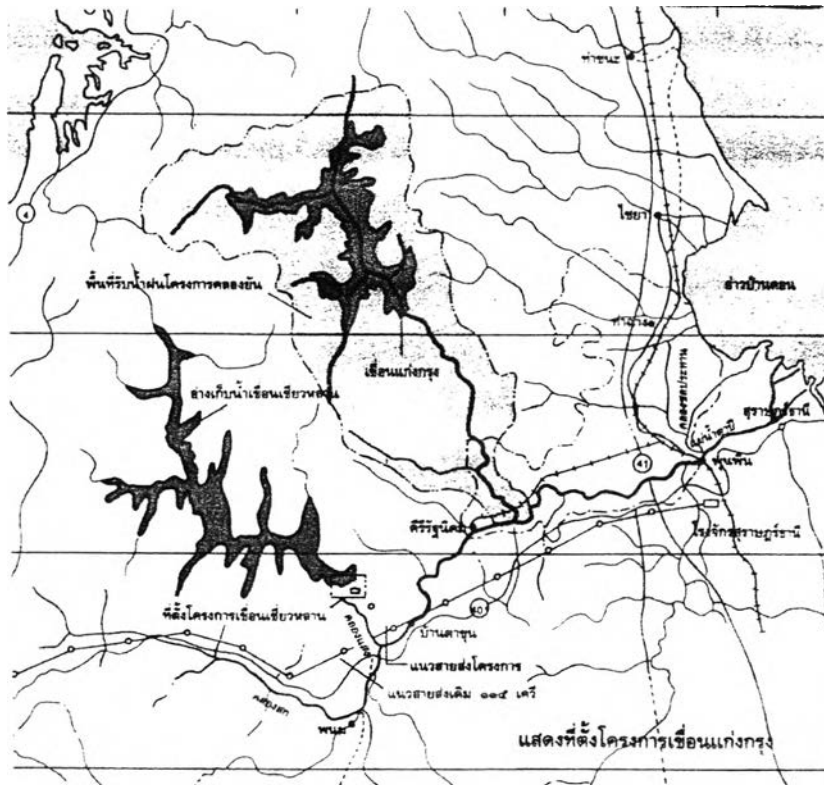
กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการสร้างเขื่อนเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำซึ่งมุ่งประโยชน์ในด้านการพัฒนาประเทศโดยที่รูปแบบของโครงการเขื่อนที่รัฐมุ่งหวังหรือพยายามที่จะสร้างได้แก่รูปแบบของเขื่อนเอนกประสงค์ตามแบบอย่างของโครงการเขื่อนภูมิพล

อาจกล่าวได้ว่าโครงการเขื่อนแก่งกรุงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อประโยชน์ด้านการพัฒนาประเทศโดยการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และขนาดกลางในรูปแบบของเขื่อนเอนกประสงค์ที่ปรากฏในช่วงทศวรรษ 2520 ครึ่งแรกของทศวรรษ 2530

โดยมีข้อสังเกตว่าพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโครงการเขื่อนแก่งกรุงนั้นเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับโครงการเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) ซึ่งเป็นเขื่อนที่แล้วเสร็จในปี 2530 โดยโครงการเขื่อน

เขื่อนรัชชประภาจะมีความเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงอย่างมาก (จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า)¹

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการเขื่อนแก่งกรุง

¹รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการเขื่อนรัชชประภา(เขื่อนเขี้ยวหลาน) โปรดดู การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดเขื่อนรัชชประภา อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 30 กันยายน 2530, โครงการเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ พุทธศักราช 2530.

4.1.1 ความเป็นมาและลักษณะของโครงการ²

โครงการเขื่อนแก่งกรุงมีที่มาจากโครงการคลองยันของกรมชลประทานซึ่งมีแผนที่จะสร้างเขื่อน 2 เขื่อนคือเขื่อนแก่งกรุงและฝาย³ที่แก่งเล่ เพื่อกักเก็บน้ำจากลำน้ำคลองยันที่บริเวณบ้านตะกุกเหนือจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างไรก็ตามในปี 2517 โครงการคลองยันได้ถูกโอนให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยดูแล และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้ร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญจากประเทศเยอรมนีตะวันตก⁴ เพื่อศึกษาความเหมาะสมและเสนอรัฐบาลเพื่อขออนุมัติก่อสร้างโครงการโดยการศึกษาได้แล้วเสร็จในปีพ.ศ.2526 ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เห็นว่าควรสร้างเขื่อนแก่งกรุงเพียงแห่งเดียว จึงเปลี่ยนชื่อโครงการเป็น “โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนแก่งกรุง”

ในปี พ.ศ.2527 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้ขออนุมัติก่อสร้างโครงการไปยังรัฐบาล แต่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ส่งเรื่องกลับคืนให้การไฟฟ้าฝ่าย

²ประมวลและเรียบเรียงจาก จันญญา วงศ์ศิระวิลาศ, “บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง,” (สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 28-36; เดวิด เมอเรีย, **เขื่อน : เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย**, แปลโดย กรรณิการ์ พรหมเสาร์ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ผลพ.), 2536), หน้า 11-14.

³“ฝาย” โดยความหมายมีความแตกต่างจาก “เขื่อน” ในแง่ของขนาดความสูงและลักษณะการเก็บน้ำ ซึ่งฝายจะมีขนาดเล็กและความสูงน้อยกว่าเขื่อน โดยการสร้างฝายจะมีความเหมาะสมกับการเก็บน้ำระดับที่ต่ำกว่าตลิ่งมาก เนื่องจากมีความสูงไม่มากนัก โดยอาศัยความลาดเทของพื้นที่ให้เป็นประโยชน์ในการเก็บกักน้ำซึ่งเวลาน้ำนองจะล้นขึ้นมาทางเหนือน้ำ แต่จะท่วมไม่มากนัก เพราะพื้นที่มีความลาดเทมาก ในขณะที่การสร้างฝายสูงถึงตลิ่งหรือเกือบเต็มทางน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำในระดับตลิ่งนั้น เวลานั้นน้ำจะล้นขึ้นสูงมาก และท่วมพื้นที่ทางเหนือน้ำซึ่งมีความลาดเทน้อยไปไกล ดังนั้น การเก็บน้ำในระดับตลิ่งให้เกิดภาวะน้ำท่วมน้อยที่สุดหรือไม่เกิดน้ำท่วมจึงต้องทำในลักษณะของการสร้างเขื่อนซึ่งมีขนาดและความสูง รวมทั้งค่าใช้จ่ายมากกว่าฝาย

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่สิ่งก่อสร้างเพื่อเก็บกักน้ำแล้ว ทั้ง “ฝาย” และ “เขื่อน” ต่างก็เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อการดังกล่าว และมีร่องรอยว่าในทัศนะของรัฐบาลอย่างน้อยที่สุดในช่วงทศวรรษที่ 2530 นั้น “ฝาย” กับ “เขื่อน” มีความหมายใกล้เคียงกันหรือสามารถจัดเข้าไว้ในประเภทเดียวกันได้ ดังปรากฏว่า ในระยะที่ 1 ของโครงการโขง-ชี-มูล (พ.ศ. 2535-2543) ได้มีการจัดให้ “โครงการฝายราชสีเสล” เป็นหนึ่งใน 14 เขื่อนตามโครงการโขง-ชี-มูล ควรต้องกล่าวว่าทั้งเขื่อนแก่งกรุงและฝายแก่งเล่ ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงการคลองยัน ดังนั้นในที่นี้จึงจัดว่าฝายที่แก่งเล่เป็น “เขื่อน”

⁴ในปี พ.ศ. 2492 ประเทศเยอรมนีได้ถูกแบ่งเป็น เยอรมนีตะวันตกและเยอรมนีตะวันออก และทั้ง 2 ประเทศได้รวมเข้าด้วยกันอีกครั้งหลังเหตุการณ์การทำลายกำแพงเบอร์ลินในปี พ.ศ.2532 ดังนั้นการกล่าวชื่อประเทศในที่นี้ผู้ศึกษาจึงกล่าวว่า “เยอรมนีตะวันตก”

ผลิตนำไปทบทวนใหม่ เนื่องจากรัฐบาลมีแผนการที่จะนำก๊าซธรรมชาติจากอำเภอนอม จังหวัด นครศรีธรรมราชมาใช้

ต่อมาในปีพ.ศ.2531 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้เสนอโครงการและแผนการก่อสร้าง ทั้งหมดของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ไปยังคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยผ่าน สำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2532 เห็นชอบในหลักการตามแผนการลงทุนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ซึ่งมีโครงการเชื่อมแก่งกรูกรวมอยู่ด้วย โดยข้อเสนอเกี่ยวกับโครงการเชื่อมแก่งกรูของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ มีดังนี้

ลักษณะของโครงการเชื่อมแก่งกรู

ที่ตั้ง อยู่ในเขตอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ห่างจากตัวจังหวัดพิจิตร-ธานีไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 80 กิโลเมตร ตัวเขื่อนจะสร้างกั้นลำน้ำคลองยันที่บริเวณบ้านตะกุกเหนือ อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

ลักษณะตัวเขื่อน เป็นเขื่อนหินลาดผิวหน้าด้วยคอนกรีต มีความสูง 107 เมตร และความยาวสันเขื่อน 520 เมตร

อ่างเก็บน้ำ พื้นที่อ่างเก็บน้ำ 29.32 ตารางกิโลเมตร อ่างเก็บน้ำมีความจุ 962.5 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ระดับกักเก็บน้ำสูงสุด 158.38 เมตร ระดับกักเก็บน้ำปกติ 155.5 เมตร พื้นที่รับน้ำฝน 661 ตารางกิโลเมตร

โรงไฟฟ้า ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด 40 เมกะวัตต์ จำนวน 2 เครื่อง สามารถผลิตพลังงานไฟฟ้าเฉลี่ยปีละ 178 ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง

ระยะเวลาก่อสร้างและค่าใช้จ่ายในการลงทุน ใช้ระยะเวลาก่อสร้าง 5 ปี 3 เดือน ค่าใช้จ่ายในการลงทุนเป็นเงินรวมทั้งสิ้น 3,110 ล้านบาท ซึ่งจำแนกเป็นเงินกู้จากต่างประเทศ 1,362 ล้านบาท และเงินภายในประเทศ 1,748 ล้านบาท

4.1.2 ผลประโยชน์จากโครงการเชื่อมแก่งกรู

1. ด้านการผลิตไฟฟ้า โครงการเชื่อมแก่งกรูจะสามารถเสริมกำลังผลิตไฟฟ้าให้แก่ภาคใต้ 80 เมกะวัตต์ ให้พลังงานไฟฟ้าเฉลี่ยปีละ 178 ล้านหน่วย และจะส่งเข้าระบบโดยผ่านทางสายส่ง 115 กิโลเมตร ซึ่งเชื่อมต่อกับลานไกวไฟฟ้าเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) รวม

ทั้งเป็นการสนับสนุนโครงการนิคมอุตสาหกรรมเซาท์เทิร์นซีบอร์ด (Southern Seaboard) ของรัฐบาลโดยป้อนพลังงานไฟฟ้าให้กับนิคมอุตสาหกรรม

2. ด้านการชลประทาน หากมีการสร้างเขื่อนแก่งกรุงสามารถส่งน้ำให้พื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอศรีวิชัย, อำเภอพุนพิน, อำเภอท่าฉาง, อำเภอไชยาและอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวม 240,000 ไร่ โดยกรมชลประทานจะเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างฝายทดน้ำที่บ้านน้ำหัก อำเภอศรีวิชัย คลองส่งน้ำสายประชาชนยาว 85 กิโลเมตร และคลองข่อยเข้าพื้นที่นา

3. ด้านการประมง พื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกรุง มีขนาด 29.32 ตารางกิโลเมตร จะสามารถจับปลาได้โดยเฉลี่ยปีละ 916 ตัน คิดเป็นผลประโยชน์ปีละ 17.6 ล้านบาท

4. ด้านการบรรเทาอุทกภัย ซึ่งเคยทำลายบ้านเรือนและไร่นาของราษฎร

5. การท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่นเดียวกับเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน)

4.1.3 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

1. ด้านทรัพยากรป่าไม้ บริเวณที่จะสร้างเขื่อนแก่งกรุงตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่า 3 ส่วน คือ 1) ป่าสงวนแห่งชาติป่าท่าชนะ 2) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง และ 3) ป่าเตรียมการสงวนหมายเลข 92 ซึ่งชาวบ้านเรียกกันง่าย ๆ ว่า "ป่าคลองยัน" ซึ่งจากรายงานการสำรวจของจังหวัดสุราษฎร์ธานีพบว่า สภาพพื้นที่ป่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นที่ประกอบด้วยไม้ขนาดใหญ่และไม้พื้นล่าง รวมทั้งมีไม้ไผ่และลูกไม้มีค่าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นมีโอกาสที่จะกลายเป็นป่าสมบูรณ์และมีคุณค่าทางเศรษฐกิจและระบบนิเวศอย่างมหาศาล ตลอดจนเป็นแหล่งที่มาของน้ำฝนที่เกิดขึ้นเพราะความชุ่มชื้นของลักษณะพันธุ์ไม้ที่ไม่ผลัดใบซึ่งมีความชุ่มชื้นตลอดปี โดยพันธุ์ไม้พื้นล่างจะคอยยึดดิน ชะลอการไหลของน้ำ ดูดซึมน้ำ และควบคุมการไหลของน้ำในคลองยันให้มีอยู่ตลอดปี รวมไปถึงป้องกันไม่ให้เกิดอุทกภัยอันเกิดจากฝนตกหนักในบริเวณที่สูง

หากมีการสร้างเขื่อนแก่งกรุงกั้นลำน้ำคลองยันจะทำให้ป่าไม้จมอยู่ใต้น้ำถึง 18,325 ไร่ และต้องสูญเสียป่าไม้เพื่อสร้างห้วงงานเขื่อนอีก 2,875 ไร่ รวมต้องสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ 21,200 ไร่ นอกจากนี้ยังต้องมีการตัดถนนสร้างบ้านพักเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นการส่งเสริมการทำลายป่าไม้มากขึ้น

2. ด้านทรัพยากรสัตว์ป่า ป่าคลองยันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมาย โดยเฉพาะนกเงือกซึ่งต้องอาศัยป่าใหญ่ที่มีต้นไม้สูงเกิน 15 เมตรขึ้นไปและมีใบเขียวตลอดปี จากการศึกษาและสำรวจพบว่าที่จะสร้างเขื่อนมีสัตว์ป่าทั้งหมด 222 ชนิด เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และนก 23% สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 12.6% และสัตว์เลื้อยคลาน 64.4% สัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์มี 4 ชนิด คือ เก้งหม้อ นกหัว นกชนหิน และตะกวด สัตว์ป่าที่มีแนวโน้มจะสูญพันธุ์อีก 24 ชนิด

หากมีการสร้างเขื่อนแก่งกรุง จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์ป่าจำนวนมาก ซึ่งจากบทเรียนการอพยพสัตว์ป่าเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) จะพบว่า การอพยพสัตว์ป่าแทบจะไม่สามารถช่วยชีวิตสัตว์ป่าเหล่านั้นได้ แหล่งอาหารที่คุ้นเคยถูกทำลายไป สัตว์ต้องย้ายถิ่นฐาน ซึ่งมีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยบริเวณที่ลุ่มต่ำ และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพของดินใหม่จึงต้องสูญพันธุ์ไป จากการสร้างเขื่อนมักจะมีปรากฏว่ามีสัตว์ป่าเป็นจำนวนมากที่อพยพหนีน้ำไม่ทันและติดค้างอยู่ตามเกาะแก่งที่เกิดขึ้นในอ่างเก็บน้ำซึ่งมักจะอดอาหารและตายก่อนที่จะเจ้าหน้าที่ฯ จะไปช่วยทัน บางส่วนหนีไม่ทันก็จมน้ำตาย นอกจากนั้นกรณีเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) พบว่ามีสัตว์ป่าบางชนิดถูกชาวบ้านจับไปขายก่อนที่จะเจ้าหน้าที่ฯ จะไปช่วยเหลือ

3. แหล่งน้ำ เมื่อมีการสร้างเขื่อนขบวนการเกี่ยวกับวัฏจักรของน้ำตามธรรมชาติ (Hydrologic Cycle หรือ Water Cycle) จะเปลี่ยนไป โดยมีการสะสมความชื้นไว้เฉพาะเหนือเขื่อน ส่วนใต้เขื่อนลงมาความชื้นจะลดลงซึ่งเป็นการทำให้เกิดสภาวะแห้งแล้งใต้เขื่อน ในการปรับพื้นที่เพื่อสร้างเขื่อนจำเป็นที่จะต้องนำไม้ออกมาให้หมดเพื่อที่จะไม่ให้เกิดความหมักหมมอันเป็นสาเหตุของการเน่าเสีย แต่ในความเป็นจริงของการทำไม้ นั้นไม่สามารถนำไม้ออกจากพื้นที่ได้หมด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์) ได้แถลงต่อคณะรัฐมนตรีว่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ซึ่งมีหน้าที่ในการทำไม้ จะนำไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจออกมาเท่านั้น

4. การสาธารณสุข ด้วยสภาพในอ่างเก็บน้ำที่นิ่งทำให้ปริมาณของออกซิเจนที่ละลายในน้ำลดลงน้อยกว่าเดิม ทำให้จุลินทรีย์ประเภทต่างๆ ซึ่งต้องการออกซิเจนจะตายไป ส่วนที่ไม่ต้องการออกซิเจนก็จะเจริญและแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็ว เช่น โรคเท้าช้าง พยาธิใบไม้ในตับ มาเลเรีย จะระบาดสู่ประชาชนทั่วไป

5. ทรัพยากรธรณี จากการรายงานการสำรวจของกองอนุรักษ์ดินน้ำ สรุปได้ว่า การตัดไม้เพื่อสร้างเขื่อนจะทำให้มีการพังทลายของดินในอัตราที่สูงกว่าการพังทลายของดินตามธรรมชาติ ซึ่งผลของการพังทลายของดินจะทำให้อนุภาคของเม็ดดิน เศษหิน เศษไม้ไปทับถมกันใน

บริเวณลำน้ำและทับถมในก้นอ่างเก็บน้ำในที่สุด ทำให้อายุของเขื่อนสั้นลงกว่าที่คำนวณไว้และผลกระทบของการสร้างทางจะทำให้เกิดการพังทลายของดินเป็นจำนวนมากด้วย*

6. ด้านโบราณคดี ในพื้นที่โครงการพบวัตถุที่มีคุณค่าทางโบราณคดีหลายชิ้นที่บริเวณคลองบางหอย สันนิษฐานว่า บริเวณคลองยันเคยเป็นเส้นทางคมนาคมสมัยโบราณสายหนึ่งที่เชื่อมติดต่อกันระหว่างฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู นอกจากนี้ยังพบร่องรอยการทำเหมืองแร่ดีบุกมีอายุไม่น้อยกว่า 100 ปี ที่บริเวณบ้านบางหอยพบเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบดินเผาของชาวจีน - ชาวเวียดนามที่เข้ามาทำเหมือง งานสำรวจด้านโบราณคดีนี้ควรจะได้มีการสำรวจจุดค้นอย่างละเอียด โดยเฉพาะที่บริเวณเหมืองเก่าที่บ้านบางหอย

มีข้อสังเกตว่ารายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการเขื่อนแก่งกรุงที่จัดทำโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ นั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับกรณีโครงการเขื่อนน้ำโจนคือ รายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมไม่สมบูรณ์พอ ซึ่งมีผลให้คณะรัฐมนตรีเลื่อนการตัดสินใจและเรียกร้องให้มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีการศึกษาศักยภาพในการชลประทานของเขื่อนแก่งกรุง เช่นเดียวกับที่ธนาคารโลกได้ตัดสินใจไม่อนุมัติในหลักการที่จะปล่อยเงินกู้สร้างเขื่อนแก่งกรุงด้วย เหตุผลที่ว่าในรายงานการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมไม่ได้ระบุไว้ว่าเขื่อนแก่งกรุงจะ“ก่อให้เกิดผลเสียทางนิเวศวิทยาที่ไม่อาจแก้ไขได้” ในขณะที่มีการดำเนินงานโครงการเขื่อนแก่งกรุงก่อนได้รับการอนุมัติขั้นสุดท้ายจากคณะรัฐมนตรี³

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเขื่อนแก่งกรุงได้ส่งผลให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติซึ่งมีบทบาทตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2522 – ผู้ศึกษา) เพียงการอนุมัติหรือไม่อนุมัติโครงการ โดยที่การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการจะทำโดยบริษัทหรือแหล่งเงินทุนของบริษัทเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการเขื่อนแก่งกรุงเมื่อปี พ.ศ. 2533 หลังจากที่รัฐบาลสั่งให้ยุติการสร้างเขื่อนแก่งกรุงนาน 6-12 เดือน เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมทางการชลประทานและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้กำหนดรูปแบบการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมประเด็นนิเวศวิทยา รวมทั้งให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

*ในสารนิพนธ์ของ จันัญญา วงศ์ศิระวิลาศ อธิบายเรื่องการพังทลายของดินว่าเป็นผลกระทบด้านเกษตรกรรม แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าเรื่องการพังทลายของดินน่าจะเป็นผลกระทบด้านทรัพยากรธรณี

³เดวิด เมอริส, เขื่อน : เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย.. หน้า 12.

โดยจัดให้มีการไต่สวนสาธารณะขึ้น โดยคาดหวังว่ารายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่จัดทำโดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจะทำให้การศึกษาการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทยมีความรอบด้านมากขึ้นและจะเป็นแม่บทในการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการขนาดใหญ่อื่นๆ⁴

4.2 การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง

กล่าวได้ว่า หลังจากที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เสนอขออนุมัติก่อสร้างโครงการเขื่อนแก่งกรุงต่อคณะรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคม 2532 (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เสนอขออนุมัติก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุงต่อคณะรัฐมนตรีครั้งแรกในเดือนตุลาคม 2531 โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีความเห็นให้ชะลอโครงการจนกว่าจะมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้ละเอียดและมีวิธีแก้ไขผลกระทบให้ชัดเจน) ได้เกิดกระแสคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง โดยที่การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนถึงเดือนสิงหาคม 2533 ประเด็นที่จะหยิบยกมาพิจารณาในที่นี้คือ ลักษณะการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง โดยพิจารณาถึงกลุ่มคนที่ดำเนินการ ประเด็นหลักของการเคลื่อนไหว ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคัดค้านกับกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง

การอธิบายถึงการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง ในที่นี้จะได้แบ่งการเคลื่อนไหวคัดค้านออกเป็น 2 ช่วง คือ การเคลื่อนไหวในช่วงเดือนกันยายน 2532 - เมษายน 2533 และการเคลื่อนไหวช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2533

4.2.1 ช่วงเดือนกันยายน 2532 - เมษายน 2533

การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเวลานี้ ปรากฏให้เห็นจากการที่คอลัมน์คุณภาพสังคมของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับวันที่ 9 กันยายน และวันที่ 15 กันยายน 2532 ได้ชี้แจงผลกระทบของการสร้างเขื่อนแก่งกรุงและเรียกร้องให้กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุกขึ้นมาคัดค้านโครงการ⁵ เช่นเดียวกับที่พบว่า นายภิญญา ช่วยปลอด รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์และส.ส.สุราษฎร์ธานี (ในสมัยนั้น) ได้นำคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องชี้แจง

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁵จันญญา วงศ์วิระวิลาศ, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 38

ราษฎรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีถึงประโยชน์และผลกระทบของโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมมีทั้งที่สนับสนุนและคัดค้านโครงการ⁶

อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่า การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเวลานี้มีปรากฏให้เห็นไม่มากนัก เนื่องจากโครงการเขื่อนแก่งกรุงอยู่ในขั้นของการขออนุมัติก่อสร้างจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ หามาตรการแก้ไขน้ำเน่าเสียเหนือเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) ให้เสร็จสมบูรณ์ก่อน จึงให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาโครงการเขื่อนแก่งกรุงอีกครั้ง และคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ดำเนินการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนแก่งกรุง เมื่อเดือนมีนาคม 2533 ในขณะที่นายปัญญา ช่วยปลอด และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้เสนามาตรการการป้องกันน้ำเน่าเสียของเขื่อนแก่งกรุง ภายหลังจากที่คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติการสร้างเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งหลังจากที่มีการอนุมัติให้สร้างเขื่อนแก่งกรุงแล้ว การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงจึงปรากฏให้เห็นชัดเจน

ในส่วนของกลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเดือนกันยายน 2532 - เมษายน 2533 กล่าวได้ว่า การคัดค้านโครงการมาจากคอลัมน์สติในหนังสือพิมพ์ และกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมชี้แจงถึงประโยชน์และผลกระทบของโครงการ โดยที่กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเป็นชาวบ้านจากตำบลบางไทร อำเภอนะเมือง ตำบลบ้านยาง ท่าขนอม อำเภอคีรีรัฐนิคม⁷ (เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนที่เข้าร่วมประชุมเป็นกลุ่มชาวบ้านจากตำบลตะกุกเหนือ ตะกุกใต้ น้ำหัก อำเภอคีรีรัฐนิคมซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตั้งของโครงการ หรือโดยนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า กลุ่มชาวบ้านในอำเภอคีรีรัฐนิคมซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตั้งของโครงการเขื่อนแก่งกรุงมีทั้งกลุ่มที่สนับสนุนและคัดค้านการสร้างเขื่อน)

ประเด็นหลักของการเคลื่อนไหวคัดค้าน

1. ปัญหาน้ำเน่าเสีย ประเด็นปัญหาน้ำเน่ากล่าวได้ว่าเป็นประเด็นหลักที่มีการหยิบยกขึ้นมากล่าวในการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ดังเห็นได้จากคอลัมน์คุณภาพสังคมของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่กล่าวถึงปัญหาน้ำเน่าเสียจากเขื่อนรัชชประภา(เขื่อนเชี่ยวหลาน) ที่ทำให้น้ำในคลองแสงรวมทั้งแม่น้ำพุมดวง-ตาปี ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของชาวสุราษฎร์ธานีเน่าเสีย โดยที่ยังไม่มีผู้รับผิดชอบ ทั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯและรัฐบาล ขณะที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้เตรียมข้อมูลเกี่ยวกับ

⁶ สยามรัฐ (16 กันยายน 2532).

⁷ เรื่องเดียวกัน.

โครงการเขื่อนแก่งกรุงที่ชื่อว่า เป็นโครงการที่มีมาตรการแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ และมีการศึกษาตัวอย่างผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) รวมทั้งนำมาใช้เป็นมาตรการแก้ไขผลกระทบสำหรับโครงการเขื่อนแก่งกรุงให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนโครงการเขื่อนแก่งกรุงมีลักษณะพิเศษที่ออกแบบให้มีระดับท้ายเขื่อนสูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง ทำให้น้ำที่ปล่อยจากเขื่อนมีการกระแทกและสามารถรับออกซิเจนได้มากขึ้น เป็นการพอกน้ำโดยธรรมชาติ ซึ่งข้อมูลทั้งหมดเป็นหลักการบนกระดาษซึ่งในทางปฏิบัติยังไม่มีใครออกมารับประกันว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบหรือจะปฏิบัติให้ได้ผลอย่างจริงจัง ดังเช่นกรณีเขื่อนรัชชประภาที่ยังไม่มีใครบอกได้ว่าจะหยุดน้ำเสียที่บริเวณใต้เขื่อนไม่ให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสองฟากฝั่ง ตาปี - พุมดวง ได้อย่างไร เมื่อใด⁸

นอกจากนี้ยังมีการหยิบยกเรื่องการควบคุมคุณภาพน้ำที่ปล่อยจากเขื่อนโดยอ้างจากรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติไม่เห็นชอบกับรายงานดังกล่าวของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เมื่อชี้ว่าการปล่อยน้ำจากเขื่อนอย่างสม่ำเสมอตลอดปี อาจทำให้สมดุลของความเค็มบริเวณปากแม่น้ำเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในหน้าแล้ง ซึ่งจะส่งผลต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณปากแม่น้ำและอำเภอบ้านดอน รวมทั้งไม่มีใครยืนยันว่าในการควบคุมคุณภาพน้ำของเขื่อนแก่งกรุงจะไม่ทำให้คลองยันเน่า และเพิ่มค่าความสกปรกในแม่น้ำพุมดวง - ตาปี ตลอดจนบอกไม่ได้ว่าน้ำจะเน่าเสียนานเท่าไร⁹

2. ความเสียหายของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่า การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้มีการกล่าวถึงประเด็นนี้ ดังพบว่า คอลัมน์คุณภาพสังคมของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ได้กล่าวถึงความสูญเสียจากการสร้างเขื่อนบนป่าคลองยันโดยชี้ว่า แรงจูงใจให้มีการผลักดันโครงการเขื่อนแก่งกรุงคือ ผลประโยชน์จากการตัดไม้ในป่าดิบชื้นซึ่งมีมูลค่าราคาไม้ที่คิดประเมินต่ำๆ ที่ 385 ล้านบาท ไม้نبรรวมไม้นอกเขื่อนที่จะ “สวมตอ” เป็นไม้เคลียร์คัทในพื้นที่อ่างเก็บน้ำตามประเพณีของนักตัดไม้¹⁰ ในขณะที่บริเวณป่าคลองยันเป็นพื้นที่ป่าดิบชื้นผืนสุดท้ายที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของไทย และส่วนหนึ่งของป่าจัดเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องอนุรักษ์ให้เป็นต้นน้ำลำธาร นำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้ตามรายงานกำหนดพื้นที่ของสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้น

⁸ไทยรัฐ (9 กันยายน 2532).

⁹ไทยรัฐ (15 กันยายน 2532).

¹⁰ไทยรัฐ (9 กันยายน 2532).

เช่นเดียวกับที่บริเวณโครงการเขื่อนแก่งกรุงเป็นพื้นที่ที่มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก โดยมีสัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ 4 ชนิด คือ เก้งหม้อ นกชนหิน นกหัวว่า และตะกวด อาศัยอยู่ รวมทั้งการศึกษาลผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการเขื่อนรัชชประภาได้ชี้ให้เห็นว่า สัตว์ป่าที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภามีแนวโน้มที่จะอพยพมายังบริเวณป่าคลองยัน¹¹

4.2.2 ช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2533

กล่าวได้ว่า การคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2533 เป็นการเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่มคนที่หลากหลาย มีความต่อเนื่องและความเข้มข้นกว่าการคัดค้านในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2532 - เมษายน พ.ศ. 2533 ดังปรากฏว่า เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2533 กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ร่วมกับชาวบ้าน 500 คนจาก 6 อำเภอ ได้แก่ ชาวบ้านจากอำเภอบึงสามพัน เมืองบ้าน ตาซุน ท่าฉาง ท่าชนะ และกิ่งอำเภอชัยบุรี เดินทางมาคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงรอบเมือง แล้วปักหลักที่สนามศรีสุราษฎร์ ยื่นข้อเสนอให้ยกเลิกการสร้างเขื่อนแก่งกรุงตามที่คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติและประกาศให้พื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ โดยที่กลุ่มชาวบ้านและนักศึกษาที่ชุมนุมคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 1,500 คนในเวลา 2 สัปดาห์ คือ ในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ.2533 ชาวบ้านประมาณ 1,500 คน ร่วมกับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง 3 คน ประชุมคัดค้านโครงการที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเสนอให้มีคณะกรรมการร่วม 3 ฝ่าย ได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ชาวบ้าน และทางจังหวัด ศึกษาสภาพแวดล้อม รวมทั้งเสนอให้ย้ายนายอำเภอศรีรัฐนิคมและเสนอเรื่องเข้าคณะรัฐมนตรีพิจารณาระงับโครงการเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งมีข้อสังเกตว่ากระทรวงมหาดไทยไม่ยอมรับข้อเสนอเรื่อง การย้ายนายอำเภอศรีรัฐนิคม และการพิจารณาระงับโครงการ¹²

เช่นเดียวกับที่พบว่าสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์และนิตยสารสารคดีซึ่งเป็นสื่อที่ให้ความสนใจและความสำคัญกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้คัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง รวมทั้งนักวิชาการส่วนหนึ่งได้แสดงทัศนะคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง(จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) และควรต้องกล่าวด้วยว่าองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนหนึ่งได้ทำกิจกรรมคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2533

¹¹ไทยรัฐ (15 กันยายน 2532).

¹²จันัญญา วงศ์วิลาส, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 39 - 40.

กลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง

กระแสคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง ในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2533 กล่าวได้ว่าประกอบด้วยกลุ่มเคลื่อนไหวที่หลากหลาย

1. กลุ่มชาวบ้านในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังที่กล่าวแล้วว่า การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง มีกลุ่มชาวบ้านจากอำเภอพุนพิน อำเภอเมืองบ้านตาขุน ท่าฉาง ท่าชนะ และกิ่งอำเภอชัยบุรี ร่วมกับกลุ่มนักศึกษาเดินขบวนและชุมนุมคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2533 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวนหนึ่งได้มาชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อคัดค้านโครงการโดยยื่นหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและตัวแทนชาวบ้าน 300 คน ได้ยื่นหนังสือคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงกับหัวหน้าพรรคกิจสังคมที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี¹³

ที่น่าสนใจ คือ ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนแก่งกรุง ในส่วนที่คัดค้านโครงการ (ดังที่กล่าวแล้วว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งสนับสนุนการสร้างเขื่อน) พร้อมทั้งจะเคลื่อนไหวในลักษณะของการตั้งกองกำลังรักษาป่าและปกป้องคลองยันจากโครงการเขื่อนแก่งกรุง ดังที่นิตยสารสารคดีได้กล่าวว่า ชาวบ้าน "ลับมีดพร้า" และพร้อมที่จะชุด "ปืนที่เคยฝัง" เพื่อการดังกล่าว¹⁴

2. กลุ่มนิสิตนักศึกษา ดังที่กล่าวแล้วว่า กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ร่วมชุมนุมและเดินขบวนคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุง ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2533 นอกจากนี้ยังปรากฏว่า คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน (คอทล.) และกลุ่มนักศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีพระนครเหนือ ชมรมชาวเขาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มประสานบำเพ็ญของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และกลุ่มทักษิณ 8 สถาบัน ได้จัดขบวนคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยเคลื่อนขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปยังสวนจตุจักร รวมทั้งกล่าวโจมตีนายอนุวรรตน์ วัฒนพงษ์ศิริ และนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ที่สนับสนุนการสร้างเขื่อน¹⁵

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

¹⁴วันชัย ดันตวิทยาพิทักษ์, *ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพุงนี้* (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2535), หน้า 121, 141 ; ข้อเขียนเกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุงของวันชัย ดันตวิทยาพิทักษ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสารคดี ฉบับที่ 65 ปีที่ 6 (กรกฎาคม 2533) ชื่อเรื่อง "จากเขื่อนเขี้ยวหลานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ"

¹⁵บัญญัติ วังศ์วิลาส, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง.", หน้า 46.

ขณะที่กลุ่มนักศึกษาชมรมอนุรักษ์ฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เดินขบวนคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงในเดือนกรกฎาคม 2533 พร้อมทั้งกล่าวโต้กับนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ที่กล่าวว่า นักศึกษาที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุงเป็นกลุ่มที่รับจ้างเพื่อการดังกล่าว และกลุ่มนักศึกษาได้กล่าวย้าว่า ไม่น่าจะเป็นวิสัยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยเฉพาะจากพรรคประชาธิปัตย์ที่เคยแถลงนโยบายปกป้องรักษาป่าไม้ แต่กลับสนับสนุนการสร้างเขื่อน¹⁶

3. องค์กรพัฒนาเอกชน การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2533 กล่าวได้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีบทบาทในการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ดังที่วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ได้กล่าวไว้ในบทความของเขาว่า การผลักดันจะให้มีการสร้างเขื่อนแก่งกรุงต้องเผชิญกับเสียงคัดค้านจากหลายๆ ฝ่ายแน่นอน ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนและชมรมสิ่งแวดล้อมภาคใต้เกือบ 20 องค์กร ก็เข้าร่วมคัดค้านด้วย¹⁷

หรือที่พบว่า โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน ได้เคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง โดยนายวิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ ผู้อำนวยการโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติได้เคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชนโดยยกเอาประเด็นการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำและปัญหาพลังงานที่ไม่ต้องใช้วิธีสร้างเขื่อนขึ้นมาคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง (ประเด็นการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะได้ขยายความต่อไปข้างหน้า)

4. เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ กล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ได้มีส่วนในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง ดังปรากฏว่า นายสืบ นาคะเสถียร หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านป่าไม้และสัตว์ป่าจากการสร้างเขื่อน โดยยกกรณีเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) ซึ่งอยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในโอกาสที่มีการอภิปรายเรื่องเขื่อนกับชลประทานที่ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2533 ซึ่งเป็นวันเดียวกับที่นายสุเทพ เทือกสุบรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เป็นตัวแทนของกลุ่มสนับสนุนเขื่อนแก่งกรุงยื่นหนังสือร้องเรียนและรายชื่อของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่สนับสนุนเขื่อน ต่อรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อเสนอนายกรัฐมนตรี¹⁸

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹⁷วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, "เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือความบ้าคลั่ง?", รัฐรอบตัว 5: 5 (มิถุนายน 2533): 33.

¹⁸มติชน (11 มิถุนายน 2533).

ในขณะที่มีร่องรอยว่า กรมป่าไม้ได้ศึกษาพบว่า มีความล่อแหลมต่อการที่ราษฎร จะบุกรุกเข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น เพราะเมื่อสร้างเขื่อนแล้วเส้นทางคมนาคมจะ สะดวกขึ้น และจะเป็นช่องทางให้ผู้มีอิทธิพลเข้าไปกอบโกยผลประโยชน์จากการตัดไม้¹⁹

5. นักวิชาการ การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงของนักวิชาการมีปรากฏเป็น ระยะเวลา ดังเห็นได้จากการที่นักวิชาการซึ่งเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี คือ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้ไปสำรวจสภาพป่าบริเวณที่จะสร้างเขื่อนแก่งกรุง แล้วแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ว่าสภาพป่าเป็นป่าสมบูรณ์ รวมทั้งเขียนบทความที่ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของโครงการ และผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม²⁰

หรือที่พบว่าในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ได้ออกแถลงว่าข้อมูลที่รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ (นายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ) ให้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุง (และเขื่อนปากมูล) เป็นการโฆษณาชวนเชื่อเพียงฝ่ายเดียว และเสนอให้มีการเปิดเวทีอภิปรายให้ฝ่ายคัดค้านเขื่อน แก่งกรุง²¹ รวมไปถึงการที่นักวิชาการซึ่งมีแนวคิดด้านการอนุรักษ์ อาทิ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี ได้แสดงทัศนคติไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน และเสนอทางออกเรื่องพลังงานที่จะใช้ในการพัฒนาประเทศ²²

6. สื่อมวลชน จากการศึกษาของเยาวดา ตฤณานนท์ พบว่า สื่อมวลชนโดยเฉพาะ สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวที่สนับสนุนและคัดค้านโครงการ เขื่อนแก่งกรุงอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2533 (รวมถึงที่เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2532) หรืออีกนัยหนึ่งคือ สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับโครงการ เขื่อนแก่งกรุงในช่วงที่กระแสการคัดค้านเขื่อนมีความชัดเจนและก่อตัวขึ้นเรื่อย ๆ โดยนำเสนอใน ลักษณะที่ทำให้เรื่องเขื่อนแก่งกรุงมีความน่าสนใจและเร้าอารมณ์ผู้อ่าน ซึ่งประเด็นหลักหรือหัวใจ

¹⁹ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 36, 50 (27 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน 2533): 60.

²⁰ จันญญา วงศ์ศิวัชวิลาศ, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 42.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

²² กิตติพร ไญบุญ, "ความจริงในเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 - 2537," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 65.

ของการนำเสนอของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์อยู่ที่การนำเสนอประเด็นการคัดค้านที่เป็นประโยชน์ของสาธารณชน เรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม²³

ในขณะที่พิจารณาโดยจำแนกสื่อประเภทหนังสือพิมพ์เป็น 2 ประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์คุณภาพ ที่เสนอข่าวหนักที่มีผลกระทบต่อปัญหาต่าง ๆ ต่อบ้านเมือง สนับสนุนการให้สาธารณะความรู้ รวมทั้งแนวโน้มทางวิชาการต่างๆ และหนังสือพิมพ์ปริมาณ ที่เสนอข่าวเบาหรือข่าวชาวบ้านที่เกิดขึ้นทุกวัน อ่านได้รวดเร็ว ภาษาง่าย โดยภาพรวมแล้วทั้งหนังสือพิมพ์คุณภาพและหนังสือพิมพ์ปริมาณต่างให้ความสำคัญกับเรื่องเขื่อนแก่งกรุง โดยหนังสือพิมพ์คุณภาพ อาทิ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ให้ความสำคัญกับข่าวการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุง โดยเสนอเป็นข่าวพาดหัวข่าวหน้า 1 ตลอดระยะเวลาของการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งน่านักสำคัญอยู่ที่การนำเสนอท่าทีและทัศนคติของฝ่ายคัดค้านเขื่อน รวมทั้งแสดงทัศนคติอย่างชัดเจนว่า รัฐบาลควรยกเลิกเขื่อนแก่งกรุงโดยเด็ดขาด และมติคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติให้สร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นความผิดพลาด

ขณะที่หนังสือพิมพ์ปริมาณให้ความสำคัญกับเรื่องเขื่อนแก่งกรุงโดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ดังเห็นได้จากการที่หนังสือพิมพ์ปริมาณอย่าง ไทยรัฐนำเสนอเป็นพาดหัวข่าวหน้า 1 อย่างต่อเนื่อง รวมถึงเสนอสก๊อปและบทความในฉบับ โดยที่น่านักของข่าวและข้อเขียนมีแนวโน้มในทางคัดค้านการสร้างเขื่อน และเสนอทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกรณีเขื่อนแก่งกรุงด้วยวิธีที่ไม่ใช่การสร้างเขื่อนที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ²⁴

อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่า การนำเสนอเรื่องเขื่อนแก่งกรุงของสื่อหนังสือพิมพ์เป็นการเสนอข่าวและข้อเขียนของฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านการสร้างเขื่อน ซึ่งแม้ว่าการนำเสนอจะให้น่านักหรือโน้มเอียงไปในทางคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง หากแต่อีกด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าปริมาณการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ในสื่อหนังสือพิมพ์ช่วงปลายปี พ.ศ.2530-ปลายปี พ.ศ.2533นั้น เนื้อหาของข่าวและข้อเขียน ลักษณะที่มุ่งเน้นที่การประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาประเทศโดยการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นๆ จนมีมากกว่าปริมาณของเนื้อหาและ

²³เยาวดา ตฤณานนท์, "ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 88-100.

²⁴จัญญญา วงศ์ศิระวิลาส, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 54-78.

ข้อเขียนที่มุ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(ซึ่งมีมากกว่าข้อเขียนที่มุ่งการพัฒนาอีกทอดหนึ่ง)²⁵

นอกจากสื่อประเภทหนังสือพิมพ์แล้ว นิตยสารแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง“สารคดี”กล่าวได้ว่าเป็นสื่อมวลชนที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุงในท่าที่คัดค้านการสร้างเขื่อน ดังที่การศึกษาของ สุชาดา มิตรรามัญ ชี้ให้เห็นว่า ภาพรวมของนิตยสาร “สารคดี” ในช่วงเดือนมีนาคม 2531 - มกราคม 2534 นั้น แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติมีปริมาณการนำเสนอมากที่สุดและมีปริมาณการนำเสนอประเด็นความขัดแย้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น รวมไปถึงเนื้อหาอื่นๆ ก็มีการปรับตัวเป็นแนวอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น²⁶ หรือที่ปรากฏในบทบรรณาธิการของนิตยสารฉบับเดือนกรกฎาคม 2533 ที่ชี้ให้เห็นว่านิตยสารสารคดีให้ความสำคัญกับเรื่องเขื่อนแก่งกรุง และมีท่าทีที่ชัดเจนในการคัดค้านโครงการ

เดิมทีสารคดีฉบับนี้จะเป็นเรื่องของการ์ตูนไทย แต่เมื่อเราได้เดินทางไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อหาข้อมูลผลกระทบของเขื่อนเชี่ยวหลาน และปัญหาการสร้างเขื่อนแก่งกรุง เราพบว่ามีความหมายที่ต้องรีบเผยแพร่ให้ประชาชนรับรู้ก่อนที่อะไรจะสายเกินไป ...

ในการประชุมเรื่องเขื่อนแก่งกรุง ประเด็นที่พูดถึงคือ ป่าสมบรูณ์หรือไม่สมบรูณ์ ทำไมไม่พูดเรื่องผลกระทบที่รุนแรง ทำไมไม่คิดว่าหากมีใจบริสุทธิ์ต่อการอนุรักษ์ป่าไม้แล้ว ป่าที่ไม่สมบรูณ์ก็ต้องหาทางทำให้มันเป็นป่าสมบรูณ์ขึ้นมาบำรุงรักษาป่าทุดโทรมให้มีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบรูณ์ขึ้นมาให้ได้

²⁵ ฤศมาส ปางพิณพงศ์, “บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการประสานผลประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 44-49.

²⁶ สุชาดา มิตรรามัญ, “บทบาทหน้าที่ของนิตยสารสารคดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 60.

ไม่ใช่อ้างว่าป่าผืนนี้เสื่อมโทรม ต้องสร้างเขื่อน แล้วที่ประชุม ครม. ก็สรุป
 ว่าจะไปทำความเข้าใจกับชาวบ้านที่คัดค้านการสร้างเขื่อน²⁷

หรือพบว่านิคมอุตสาหกรรมคดีได้นำเสนอบทความเรื่อง "จากเขื่อนเขี้ยวหูลานถึงเขื่อน
 แก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ" ซึ่งสาระสำคัญของบทความชี้ให้เห็นถึงปัญหาน้ำเน่าเสีย
 การสูญเสียสัตว์ป่า และป่าไม้อันเป็นผลจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเขี้ยวหูลาน) และจะเกิด
 ขึ้นหากสร้างที่เขื่อนแก่งกรุง²⁸ โดยในแง่มุมมองความเป็นมาของการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเขื่อนแก่ง
 กรุงของนิคมอุตสาหกรรมคดีนั้นมาจากการที่นิคมอุตสาหกรรมคดีเคยนำเสนอเรื่องการอพยพสัตว์ป่าที่
 บริเวณเขื่อนรัชชประภา (เขี้ยวหูลาน) ซึ่งห่างจากบริเวณโครงการเขื่อนแก่งกรุงประมาณ 30
 กิโลเมตร โดยมีการลงพื้นที่ที่เขื่อนรัชชประภาและโครงการเขื่อนแก่งกรุงพอสมควรทำให้เห็นว่าการ
 สร้างเขื่อนรัชชประภาทำให้เกิดปัญหามากมายและยังไม่ได้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีความ
 เข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุงมากกว่าสื่ออื่นๆ อันนำไปสู่การเสนอเรื่องเขื่อนแก่งกรุง
 ในเชิงที่ชี้ถึงปัญหาของโครงการ²⁹

6. **นักการเมือง** กล่าวได้ว่านักการเมืองจำนวนหนึ่งได้แสดงตัวคัดค้านการสร้าง
 เขื่อนแก่งกรุง ดังปรากฏว่า นายภิญญา ช่วยปลอด รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ได้เตือน
 รัฐบาลว่าการสร้างเขื่อนแก่งกรุงทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งรัฐบาลควรรอบคอบไม่
 ควรคิดแต่เรื่องเพิ่มกระแสไฟฟ้า³⁰ เช่นเดียวกับที่พบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคชาติไทย
 จำนวนหนึ่งได้เคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง โดยมีการยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี
 (พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ) ให้คำนึงถึงผลเสียจากการสร้างเขื่อน³¹ รวมทั้งการที่พลเอกหาญ
 ลีนานนท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราชของพรรคชาติไทยได้ยื่นยันการคัดค้าน
 การสร้างเขื่อนแก่งกรุง แม้ว่าจะขัดแย้งกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็น

²⁷ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ป่า กาแล็กซี่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Openbooks, 2546), หน้า 14-15.

²⁸ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, ก่อนจะไม่มิลมหายใจสำหรับพุงนี้, หน้า 113-144.

²⁹ สัมภาษณ์ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, บรรณาธิการบริหารนิคมอุตสาหกรรมคดี, 22 กุมภาพันธ์ 2549.

³⁰ สยามรัฐ (4 กรกฎาคม 2533).

³¹ สยามรัฐ (27 กรกฎาคม 2533).

พรรคร่วมรัฐบาลที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนจนถึงขั้นที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคชาติไทยกล่าวว่าไม่ใส่ใจหากพรรคประชาธิปัตย์จะออกจากรัฐบาลหากไม่สร้างเขื่อน³²

อย่างไรก็ดี การคัดค้านการสร้างเขื่อนของนักการเมืองจากพรรคชาติไทย และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ได้มีการตั้งข้อสังเกตโดยสื่อมวลชนว่าเป็นการคัดค้านภายใต้เงื่อนไขเรื่องผลประโยชน์และการเมือง โดยการคัดค้านของนักการเมืองจากพรรคชาติไทยเป็นเรื่องของการช่วงชิงฐานมวลชนเพื่อผลพลอยได้ทางการเมืองในการเลือกตั้ง เนื่องจากพรรคชาติไทยไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นฐานกำลังใหญ่ทางการเมืองแห่งหนึ่งในภาคใต้และต้องการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี³³ ส่วนการคัดค้านของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์นั้น กลุ่มนักศึกษาที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมองว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของนายภิญญา ช่วยปลอด เนื่องจากนายภิญญามีกิจการประมงอยู่ที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หากมีการสร้างเขื่อนแล้วเกิดน้ำเสีย กิจการประมงของนายภิญญาจะได้รับผลกระทบโดยทันทีของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์มีการเปลี่ยนแปลงจากที่ได้รับมอบหมายจากนายกรัฐมนตรีให้ชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจเรื่องการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นคัดค้านการสร้างเขื่อน³⁴

ประเด็นหลักของการคัดค้านการสร้างเขื่อน

1. ปัญหาน้ำเน่าเสีย ประเด็นน้ำเน่าเสียกล่าวได้ว่าเป็นประเด็นที่กลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงหยิบยกขึ้นมากล่าว หรือถือเป็นประเด็นของการคัดค้านเขื่อน ดังปรากฏว่ากลุ่มชาวบ้านในจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคมซึ่งเป็นพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุงได้คัดค้านการสร้างเขื่อน เนื่องจากได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำเน่าเสียจากเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) ทำให้น้ำในคลองแสงอันเป็นหนึ่งในแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้เพื่ออุปโภคบริโภครวมทั้งใช้ในการเกษตรไม่สามารถใช้การได้ทำให้กลุ่มชาวบ้านคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง เพื่อปกป้องลำน้ำคลองยันอันเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้³⁵

³²ไทยรัฐ (24 กรกฎาคม 2533).

³³“เขื่อนแก่งกรุง ระเบิดเวลาชุกได้แก้อี “ชาติชาย”, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 8 (5-11 สิงหาคม 2533): 20.

³⁴“เขื่อนแก่งกรุง ค้านมาราธอน”, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 7 (29 กรกฎาคม - 4 สิงหาคม 2533): 19.

³⁵วันชัย ตันติวิทยพิทักษ์, ก่อนจะไม่มิลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้, หน้า 121, 124-127.

นิตยสารสารคดีซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ได้หยิบยกประเด็นน้ำเน่าเสียขึ้นมาอย่างชัดเจน ดังในบทบรรณาธิการของนิตยสารฉบับเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2535 ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่ง

น้ำเสียที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าไม้และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่สนใจทำ
ความสะอาดอ่างเก็บน้ำก่อนจะมีการปล่อยน้ำ ผลคือซากต้นไม้ (ที่ตัดมาขายไม่
ได้) จำนวนล้านๆ ต้นจมอยู่ใต้น้ำ หมักหมมทำให้น้ำเน่าเสียอย่างรุนแรง

คลองแสงที่รับน้ำเสียจากเขื่อนไปจนถึงแม่น้ำพุมดวง - ตาปีเริ่มเน่า ปลา
ลอยขึ้นอืด จนยากที่จะเหยียวยา

คนสองปากฝั่งที่ใช้น้ำในลำน้ำนี้เป็นน้ำดื่ม น้ำใช้ก็พลอยเดือดร้อนไปทุก
หย่อมหญ้า

สวนและไร่นาที่ระบายน้ำไปใช้ก็อวตวายกันถ้วนหน้า ... จากน้ำเป็นพิษ

... ..

ทุกวันนี้ยังมีน้ำสะอาดจากคลองยันมาช่วยเจือจางความเน่าของแม่น้ำ
พุมดวง - ตาปี

การไฟฟ้าฯ ก็ไม่วายจะมาสร้างเขื่อนกันคลองยันแก่งกรุง แล้วอ้างคุณ
ประโยชน์สารพัดเหมือนกับที่อ้างก่อนสร้างเขื่อนเชี่ยวหลาน³⁶

หรือในบทความเรื่อง“จากเขื่อนเชี่ยวหลานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาด
ครั้งสำคัญ” ที่พิมพ์ในนิตยสารฉบับเดียวกัน ได้ขยายความของบทบรรณาธิการเกี่ยวกับประเด็น
น้ำเน่าเสียและปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น และจะเกิดขึ้น เนื่องจากเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน)
และเขื่อนแก่งกรุง³⁷

ขณะที่มีร่องรอยว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่คัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงถือประเด็น
น้ำเน่าเสียเป็นประเด็นหนึ่งในการคัดค้าน ดังปรากฏในบทความของวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ซึ่งเป็นนัก
พัฒนาเอกชนท่านหนึ่งที่ทำกิจกรรมในองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงทศวรรษ 2530 (ถึงปัจจุบัน) ได้

³⁶ วันชัย ดันตวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ป่า กาแล็กซี่, หน้า 14-15.

³⁷ วันชัย ดันตวิทยาพิทักษ์, ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้, หน้า 113-141.

กล่าวว่า การสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน หรือเขื่อนราชประภาทำให้น้ำเหนือเขื่อนเกิดการเน่าเสียอย่างรุนแรง ประชาชนที่อยู่บริเวณเหนือเขื่อนและตอนล่างที่น้ำเสียถูกปล่อยออกมาได้รับความเดือดร้อนนับหมื่นครอบครัว น้ำที่เคยใช้อาบใช้กินเน่าเสียใช้การใดๆไม่ได้ จนปัจจุบันสภาพเน่าเสียของน้ำยังคงดำรงอยู่³⁸ และมีข้อสังเกตว่าองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงมีการหยิบยกหรือกล่าวถึงประเด็นการจัดการระบบชลประทานกับเขื่อนแก่งกรุง ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นประเด็นที่คาบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาน้ำเน่าเสียโดยอ้อม โดยชี้ว่าอยากให้มีการแก้ไขปัญหาระบบชลประทานในพื้นที่โครงการแต่ไม่ใช่ด้วยการสร้างเขื่อนแก่งกรุง และอยากให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย แต่ไม่ใช่ศึกษาว่าจะสร้างหรือไม่สร้างเขื่อน³⁹

2. ความเสียหายของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่า กล่าวได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ดังเห็นได้จากการที่กลุ่มนักวิชาการที่คัดค้านการสร้างเขื่อน เช่น เสกสรร ประเสริฐกุล และไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้กล่าวในการอภิปรายเรื่อง “สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา” ที่จัดขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2533 โดยชี้ว่าการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นความพยายามสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนโรงงานเพียง 80 เมกะวัตต์ แต่ทำลายป่านับแสนไร่ และบริเวณที่จะสร้างเขื่อนเป็นเขตป่าสมบูรณ์มาก⁴⁰

สื่อมวลชนที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุงได้นำเสนอประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่า ดังปรากฏในบทบรรณาธิการของนิตยสารสารคดี

ผลกระทบของการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน นอกจากทำลายป่าไม้แสนกว่าไร่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าที่สมบูรณ์ที่สุดในภาคใต้แล้ว ยังเป็นช่องทางให้มีการตัดไม้รอบบริเวณใกล้เคียง จากถนนที่ตัดเข้าไปในป่าลึก

เรายังไม่พูดถึงสัตว์ป่าที่ต้องล้มตายไปจำนวนมหาศาล โดยที่มนุษย์เองไปรุกรานที่อยู่ของมัน รวากับโลกนี้เป็นของมนุษย์เพียงสปีชีส์เดียว

³⁸วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 33; การกล่าวถึงวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ในที่นี้ผู้ศึกษาอิงกับข้อมูลในเว็บไซต์เกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนไทย หรือ www.thaingo.org/man_ngo/vitoon.htm.

³⁹“เขื่อนแก่งกรุง หมดเวลาอีกหนึ่ง วิธีแก้ปัญหาลายๆ สไตส์ “ชาติชาย”,” **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 19.

⁴⁰จัญญา วงศ์วิระวิลาศ, “บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง,” หน้า 49-50.

ในการประชุม ครม. เรื่องเขื่อนแก่งกรุง ประเด็นที่พูดถึงกันคือป่าสมบรูณ์หรือไม่
สมบรูณ์ หรือไม่พูดถึงเรื่องผลกระทบที่รุนแรง⁴¹

หรือที่บทความในนิตยสารสารคดีได้ชี้ว่า การสร้างเขื่อนรัชชประภา (เขื่อนหาลาน) ได้ทำให้ป่าผืนใหญ่เนื้อที่หลายแสนไร่ถูกทำลายไป 105,000 ไร่ รวมทั้งปัญหาการทำลายป่าได้ขยายจากพื้นที่ป่าที่ให้สัมปทานตัดไม้เพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำของเขื่อนไปยังพื้นที่นอกบริเวณอ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และทำให้สัตว์ป่าจำนวนมากเสียชีวิตเนื่องจากความหิวโหยและหนี้น้ำท่วมไม่ทัน โดยที่การสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะสูญเสียต้นไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นไม้ขนาดใหญ่กว่า 6 แสนต้น ต้นไม้ขนาดเล็กกว่า 18 ล้านต้น และเป็นการทำลายถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าที่อาศัยในบริเวณที่จะเป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนแก่งกรุงราว 222 ชนิด โดยที่หลายชนิดเป็นสัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์⁴²

สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ก็นำเสนอประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่า ดังเห็นได้จากบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐที่กล่าวว่า รัฐควรยกเลิกเขื่อนแก่งกรุงโดยเด็ดขาด และมีนโยบายรักษาป่าไม้ไว้ให้มากที่สุด⁴³ หรือมีการนำเสนอบทความที่ชี้ว่าการที่นักการเมืองสนับสนุนให้สร้างเขื่อนแก่งกรุง เนื่องจากต้องการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำไม้กับกลุ่มผู้รับเหมาซึ่งเป็นหัวคะแนนในเขตเลือกตั้งของตน และการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าที่สมบรูณ์ที่สุดของภาคใต้⁴⁴ รวมถึงสก็ฟท์ที่กล่าวว่าการใช้ระบบชลประทานขนาดใหญ่เป็นการลงทุนสูงและเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษามาก โดยเฉพาะกรณีเขื่อนแก่งกรุง นอกจากจะเป็นการลงทุนสูง เสียค่าใช้จ่ายมาก ยังเป็นการทำลายป่าไม้ถึง 2.5 หมื่นไร่⁴⁵ และสก็ฟท์ที่อธิบายถึงผลกระทบด้านทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า ที่จะเกิดขึ้นถ้าหากมีการสร้างเขื่อนแก่งกรุง โดยพื้นที่ป่าจะถูกทำลาย 2.5 หมื่นไร่ และจะนำไปสู่การลักลอบตัดไม้ที่เรียกว่า “ตัดไม้สวมตอ”⁴⁶

⁴¹วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ป่า กาเล็กซี่, หน้า 14-15.

⁴²วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้, หน้า 129-138.

⁴³“แก่งกรุงมิได้วิกฤต,” สยามรัฐ (31 กรกฎาคม 2533).

⁴⁴คนสุราษฎร์, “หมายเหตุเขื่อนแก่งกรุง,” สยามรัฐ (11 มิถุนายน 2533).

⁴⁵“ถ้าจะช่วยเรื่องน้ำทำฝายเล็ก ๆ ก็พอ,” ไทยรัฐ (6 กรกฎาคม 2533).

⁴⁶“ข้ออ้างสร้างเขื่อนกับการ “เขมือบป่า”,” ไทยรัฐ (1 สิงหาคม 2533).

กลุ่มนักศึกษาที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุง มีการยกเอาประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าขึ้นมากล่าว ดังในการอภิปรายเรื่อง "สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และนิเวศวิทยา" ที่จัดขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2533 นักศึกษาได้แถลงข่าวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยให้เหตุผลที่สำคัญ คือ การสร้างเขื่อนทำลายป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงกับกับระบบนิเวศวิทยา และเป็นเรื่องผลประโยชน์จากการตัดไม้ โดยที่นัยของการกล่าวถึงประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าของกลุ่มนักศึกษายังปรากฏให้เห็นในข้อเสนองของกลุ่มนักศึกษาจังหวัด สุราษฎร์ธานีที่เสนอให้ยกเลิกการสร้างเขื่อนแก่งกรุงและให้รัฐบาลประกาศพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนเป็นเขตวนอุทยานแห่งชาติ⁴⁷

ในส่วนของนักการเมืองก็มีการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง โดยยกเอาประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าขึ้นมากล่าว ดังเห็นได้จากที่ พล.อ.หาญ ลีลานนท์ สส.พรรคชาติไทย ได้กล่าวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง โดยกล่าวว่า "ป่าบริเวณที่จะสร้างเขื่อนนั้นยังอุดมสมบูรณ์ มีเนื้อที่ครอบคลุมกว่า 25,000 ไร่ และทรัพยากรต่าง ๆ สภาพแวดล้อมยังสมบูรณ์"⁴⁸ เช่นเดียวกับที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ (นายปัญญา ช่วยปลอด) ได้กล่าวเตือนรัฐบาลว่า การสร้างเขื่อนแก่งกรุงทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งรัฐบาลควรคิดให้รอบคอบไม่ควรคิดแต่เรื่องสร้างเขื่อนเพื่อเพิ่มกระแสไฟฟ้า

ควรกล่าวด้วยว่าเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุงได้หยิบยกประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่าขึ้นมากล่าว ดังเห็นได้จากการที่สืบ นาคะเสถียร หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้กล่าวในการอภิปรายเรื่องเขื่อนกับชลประทาน ที่จัดขึ้นที่ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเดือนมิถุนายน 2533 โดยกล่าวถึงผลกระทบด้านป่าไม้และสัตว์ป่าจากการสร้างเขื่อน ในขณะที่พื้นที่ป่าเหลือเพียงร้อยละ 19 และพื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ การสร้างเขื่อนที่ต้องการพลังน้ำมากหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งยังมีผลกระทบต่อสัตว์ป่า เช่น กรณีเขื่อนเชี่ยวหลาน หรือเขื่อนรัชชประภา ที่ทำให้ที่อยู่ของสัตว์ถูกทำลายและสัตว์ไม่สามารถอพยพออกมาได้⁴⁹

⁴⁷ ชาญญา วงศ์ศิระวิลาศ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

⁴⁸ "เขื่อนแก่งกรุง ระเบิดเวลาชุกได้แก้อี "ชาติชาย", หน้า 21.

⁴⁹ มติชน (11 มิถุนายน 2533).

ส่วนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงขององค์กรพัฒนาเอกชน มีร่องรอยว่ามีการยกเอาประเด็นความเสียหายของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่า ดังเห็นได้จากทัศนะของ วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ ผู้อำนวยการโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

น่าเสียดายมากที่พื้นที่ป่าที่อุดมไปด้วยไม้และสัตว์ป่านานนับร้อยปี จะต้องไปแลกกับการผลิตกระแสไฟฟ้าเพียง 80 เมกะวัตต์ ซึ่งเทียบเท่ากับการใช้ ไฟฟ้าในมาบุญครอง 8 แห่งเท่านั้น⁵⁰

หรือข้อเขียนของวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เรื่อง “เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือ ความบ้าคลั่ง?” ที่กล่าวถึงการสร้างเขื่อน โดยชี้ว่าการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นสาเหตุ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยมากขึ้น เขื่อนทุกเขื่อนจะถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งเป็น แหล่งป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสุด⁵¹

3. ประโยชน์ของเขื่อนและการผลิตพลังงานไฟฟ้า การคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงของ องค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีการยกเอาประเด็นประโยชน์ของเขื่อนและการผลิตพลังงานไฟฟ้าขึ้นมา กล่าว ดังปรากฏว่า วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ ผู้อำนวยการโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ได้กล่าว ว่า

ทำไมเราถึงดำเนินการสร้างเขื่อน นอกจากปัญหาที่พูด ๆ กันอยู่เรื่องผลกระทบด้าน สิ่งแวดล้อมและสังคมแล้ว สิ่งที่เราอยากจะเน้นให้เห็นคือ การหาไฟฟ้าเพิ่มจาก เขื่อนในขณะนี้ไม่ได้มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาไฟฟ้า เพราะปัญหาหลักในขณะนี้ คือ ระบบไฟฟ้าของเราทั่วโลกไม่มีประสิทธิภาพ มักถูกนำไปใช้โดยสูญเปล่า เพราะฉะนั้นประเด็นที่เราพยายามเสนอตลอดมาและผมเชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญก่อน ที่คุณจะถูกพูดถึงการสร้างเขื่อนคือว่า คุณต้องหันมาปรับปรุงประสิทธิภาพของ ระบบไฟฟ้า หรือ “อนุรักษ์พลังงาน” ให้เป็นจริงเป็นจัง⁵²

⁵⁰“เขื่อนแก่งกรุง ทำไมถึงต้องค้าน?” หน้า 59.

⁵¹จันัญญา วงศ์ศิวิลาศ, “บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง,” หน้า 32.

กลุ่มนิสิตนักศึกษาได้ยกเอาประเด็นประโยชน์ของเขื่อนและการผลิตพลังงานไฟฟ้าขึ้นมากล่าวเช่นเดียวกัน ดังเห็นร่องรอยได้จากที่ กนิษฐ บุญทราพงษ์ เลขาธิการคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ได้ให้ความเห็นว่า การผันน้ำจากเขื่อนแก่งกรุงจะต้องสนองความต้องการน้ำของภาคอุตสาหกรรม เช่น โครงการเขาเจ็รับบอร์ดี หรือเมืองท่องเที่ยวอย่างภูเก็ตมากกว่าจะมุ่งไปให้เกษตรกร รวมทั้ง “เขื่อนเอนกประสงค์” หลายแห่งพิสูจน์แล้วว่า ไฟฟ้ากับชลประทานเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ ในช่วงหน้าแล้งน้ำน้อย รัฐต้องกักเก็บน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าถึงกับต้องสั่งให้ลดพื้นที่ทำนาปรัง⁵³

สื่อมวลชนได้นำเสนอประเด็นเดียวกันโดยชี้ว่าเขื่อนที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เรียกว่า “เขื่อนเอนกประสงค์” ในความเป็นจริงแล้วเขื่อนให้ประโยชน์ด้านเดียว คือ การผลิตกระแสไฟฟ้า ขณะที่การทำให้เกิดเนื้อที่ชลประทานนั้น เขื่อนไม่ได้ทำให้มีเนื้อที่ชลประทานเพิ่มขึ้นหรือชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการขุดคูชลประทานต่อเข้าไปใช้ในไร่นาของตนเองและด้านการรับน้ำเค็มน้ำเสียนั้น การสร้างเขื่อนแก่งกรุงปิดกั้นคลองยันจะทำให้คลองยันมีสภาพเน่าเสียเช่นเดียวกับคลองแสงซึ่งเน่าเสียจากการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน (ราชประภา)⁵⁴ หรือกล่าวว่าการใช้ระบบชลประทานขนาดใหญ่อย่างเขื่อนแก่งกรุงลงทุนสูง และเสียค่าใช้จ่ายบำรุงรักษามาก ควรใช้ระบบชลประทานขนาดเล็ก เช่น เขื่อนฝายขนาดเล็ก คลองส่งน้ำขนาดเล็ก การขุดน้ำบาดาลจะเกิดประโยชน์และคุ้มค่ามากกว่าระบบชลประทานขนาดใหญ่⁵⁵ ตลอดจนกล่าวว่าการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นเรื่องของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ที่มุ่งประโยชน์ในด้านการผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก โดยถือด้านการชลประทานเป็นผลพลอยได้⁵⁶

ในส่วนของนักวิชาการที่คัดค้านการสร้างเขื่อน กล่าวได้ว่า นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนกับพลังงานไฟฟ้าในลักษณะที่ชี้ว่า การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าเป็นสิ่งที่เลี่ยงได้โดยการประหยัดพลังงานและปัญหาด้านพลังงานไฟฟ้าไม่ได้อยู่ที่พลังงาน

⁵²“เขื่อนแก่งกรุง ทำไมถึงต้องค้าน?” หน้า 58.

⁵³“เขื่อนแก่งกรุง ค้านมาราธอน,” หน้า 19.

⁵⁴วันชัย ตันติวิทยพิทักษ์, *ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพุงนี้*, หน้า 138-139.

⁵⁵“ถ้าจะช่วยเรื่องน้ำทำฝายเล็ก ๆ ก็พอ,” *ไทยรัฐ* (6 กรกฎาคม 2533).

⁵⁶“ชื่อเวลาอีก 6 เดือน,” *สยามรัฐ* (2 สิงหาคม 2533).

ไม่พอ⁵⁷ ซึ่งการกล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับการผลิตกระแสไฟฟ้า จะปรากฏอย่างชัดเจนภายหลังวันที่ 31 กรกฎาคม 2533 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุงเพิ่มเติมเพื่อนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง โดยนักวิชาการอย่าง ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วะสี ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้เสนอทางเลือกด้านพลังงานโดยการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพและการประหยัดพลังงานแทนการสร้างเขื่อน⁵⁸

4. ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิของชาวบ้าน บทบรรณาธิการของนิตยสารสารคดีได้กล่าวถึงประเด็นการสร้างเขื่อนกับผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิของชาวบ้านว่า

เรายังไม่นับชาวบ้านที่ถูกขับไล่อย่างไร้ความยุติธรรมออกมาจากพื้นที่เดิมที่พวกเขาเคยอยู่มาก่อน หากคิดว่าการอยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคโดยเท่าเทียมกัน ตาสีตาสาเหล่านี้จะรู้สึกอย่างไร เมื่อดินของเขาถูกเปลี่ยนเป็นเขื่อนและสนามกอล์ฟ ขณะที่ที่ดินใหม่ของเขาเป็นหินลูกรัง ปลูกอะไรไม่ขึ้น⁵⁹

หรือที่พบว่ามิบทวีเคราะห์และสฎีพในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ชี้ให้เห็นว่า เหตุที่ไม่ควรสร้างเขื่อนแก่งกรุง เนื่องจากการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยเขื่อนไม่ได้ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน ดังที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ กล่าวไว้ ที่ดินที่ใหม่ที่ชาวบ้านได้รับทดแทนที่ดินที่ถูกเวนคืนเพื่อสร้างเขื่อนเป็นดินคุณภาพเลวใช้ทำการเกษตรไม่ได้ ไม่มีแหล่งน้ำเกษตรกรรมและบริโภคไม่มีไฟฟ้าใช้ ซึ่งการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เป็นการละเมิดสิทธิในการรับรู้ข่าวสารในการตัดสินใจของชาวบ้าน⁶⁰ ในส่วนของนักวิชาการมีการกล่าวถึงเรื่องผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิของชาวบ้านเช่นกัน ดังปรากฏว่า ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

⁵⁷“เขื่อนแก่งกรุง ทำไม่ถึงต้องค้าน?,” หน้า 58.; “ทรงคนะ,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 19.

⁵⁸ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 15-16.

⁵⁹ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ป่า กาลึกซึ้ง, หน้า 14-15.

⁶⁰“เขื่อนแก่งกรุงทำไมไม่ควรสร้าง,” ไทยรัฐ (2 สิงหาคม 2533); ผู้ศึกษามีความเห็นที่ว่าข่าวสารในการตัดสินใจของชาวบ้านที่กล่าวในบทความและสฎีพในหนังสือพิมพ์น่าจะหมายความถึงข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบจากโครงการเขื่อน

ได้กล่าวถึงเรื่องการสร้างเขื่อนว่าการสร้างเขื่อนมีผลกระทบต่อชาวบ้านที่ต้องประสบทุกข์เหน็ดในการย้ายที่อยู่ และโครงการใหญ่อย่างเขื่อนควรจะทำอย่างเปิดเผย โดยมีกระบวนการพิจารณากันอย่างกว้างขวาง ดูข้อมูลจากทุกฝ่ายก่อนตัดสินใจ ไม่ใช่มีการนำเสนอข้อมูลให้คณะรัฐมนตรีก่อนแล้วค่อยมีการถกเถียงกันทีหลัง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำลายประชาธิปไตย⁶¹ หรือทัศนะของศาสตราจารย์ระพี สาคริก ที่กล่าวว่า การสร้างเขื่อนมีผลให้ชุมชนเกษตรกรรมต้องหลีกหนีให้กับกลุ่มอิทธิพลที่เข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนบริเวณเขื่อน รวมทั้งมีการโยกย้ายผู้คนออกจากพื้นที่ไปอยู่ที่อื่น ซึ่งเป็นการทำลายคุณค่าชีวิตของผู้คนที่ถูกโยกย้าย⁶²

งานเขียนของนักพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอมีการกล่าวถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังเห็นได้จากบทความของ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ที่มีการกล่าวถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยกล่าวถึงการที่ผู้ใหญ่บ้านหลายคนที่เป็นตัวแทนของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลานหรือเขื่อนรัชชประภาประกาศตัวเข้าร่วมคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง ด้วยเหตุที่ชาวบ้านไม่ได้รับการดูแลและหลักประกันที่ดีจากโครงการเขื่อนเขี้ยวหลานดังที่นักสร้างเขื่อน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ) ให้สัญญาไว้ก่อนหน้าที่จะมีการสร้างเขื่อน รวมทั้งกล่าวถึงกรณีเขื่อนบางลาง จังหวัดยะลา ในพ.ศ. 2530 ที่เกิดฝนตกใหญ่ และเจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยน้ำเหนือเขื่อนลงมาตอนล่างจนเกิดน้ำท่วมบ้านเรือนอย่างรุนแรง ทั้งที่ปริมาณน้ำฝนเพียงอย่างเดียวก็สูงมากพออยู่แล้วหรือกรณีปัญหาน้ำเน่าเสียที่เกิดจากเขื่อนเขี้ยวหลานหรือเขื่อนรัชชประภา⁶³

ในกลุ่มนักศึกษาที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมีร่องรอยว่า มีการกล่าวถึงประเด็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังพบว่า นายกนิษฐ บัญฑราพงษ์ ผู้ประสานงานคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน (คทส.) ประกาศยืนยันคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยกล่าวว่ารัฐบาลไม่จริงจังในการทำประโยชน์เพื่อประชาชน⁶⁴ การกล่าวเช่นนี้กล่าวได้ว่ามีนัยถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยอาจพิจารณาได้จากที่กล่าวในประเด็นประโยชน์ของเขื่อนและการผลิตพลังงานไฟฟ้าแล้วว่า เลขาธิการคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบันได้ให้ความเห็นว่าการผันน้ำจากเขื่อนแก่งกรุงจะตอบสนองความต้องการน้ำของภาคอุตสาหกรรม มากกว่าด้านเกษตรกรรม ซึ่งฐานคิดที่ว่านี้ย่อมหมาย

⁶¹ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 15.

⁶² "ทรรศนะ," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 19.

⁶³ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, "เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือความบ้าคั่ง?", หน้า 33.

⁶⁴ "นักศึกษาค้นค้านักเขื่อนแก่งกรุง ประกาศยึดพื้นที่ห้วงาน," สยามรัฐ (8 กรกฎาคม 2533).

ถึงการมองว่าการสร้างเขื่อนแก่งกรุงไม่เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้าน หรือโดยนัยหนึ่งการไม่สร้างเขื่อนเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน และการสร้างเขื่อนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ในขณะที่มีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิของชาวบ้านอย่างค่อนข้างชัดเจน ดังปรากฏว่าในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 นางสาวเสาวนีย์ จิตรีน เลขานุการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ได้เปิดแถลงเกี่ยวกับการคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยชี้ว่า การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นบทเรียนของรัฐบาลที่จะตัดสินใจในโครงการสำคัญต่อไป โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย ประชาชนควรมีโอกาสแสดงความคิดเห็น⁶⁵

ควรต้องกล่าวถึงกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงซึ่งปรากฏว่ามีการกล่าวถึงประเด็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิของชาวบ้าน ดังที่ชาวบ้านอำเภอศรีรัฐนิคม ได้กล่าวว่าอำเภอศรีรัฐนิคมกำลังประสบภาวะแห้งแล้งเพราะเขื่อนน้อยลง⁶⁶ และเกรงว่าจะเกิดปัญหาน้ำเสียและไม่มีน้ำใช้เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับกรณีเขื่อนรัชชประภา(เขื่อนเชี่ยวหลาน)⁶⁷ ซึ่งแม้จะไม่ปรากฏว่าชาวบ้านจะกล่าวถึง "สิทธิ" โดยตรง หากแต่โดยนัยหนึ่ง การกล่าวถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตนเองได้แสดงหรือบ่งชี้ถึงความตระหนักและการปกป้องสิทธิของตนเองของชาวบ้าน

4.3 ลักษณะการก่อตัวและการจัดองค์กรเคลื่อนไหว

อาจกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงโดยภาพรวมแล้วเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่หลากหลายด้านสถานะทางเศรษฐกิจและฐานะ คือ กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่โครงการ นักวิชาการ นักศึกษา นักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และนักการเมือง โดยที่การรวมตัวของกลุ่มคัดค้านเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ไม่มีความเป็นเอกภาพที่เหนียวแน่นตายตัว ซึ่งจากการพิจารณาข่าวในหนังสือพิมพ์และหนังสือวิเคราะห์ข่าว รวมทั้งที่ผู้ศึกษาได้กล่าวมา มีข้อสังเกตว่า การรวมตัวอย่างเหนียวแน่นของกลุ่มคัดค้านจะปรากฏเฉพาะในกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่กับกลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ร่วมชุมนุมและเดินขบวนคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงรอบเมืองสุราษฎร์ธานี รวมทั้งเข้ายึดสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี (จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) หรือในกลุ่มนักศึกษาที่เคลื่อนไหวในนามของคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพ

⁶⁵ไทยรัฐ (24 กรกฎาคม 2533).

⁶⁶จัญญา วงศ์วิลาส, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 46.

⁶⁷"เขื่อนแก่งกรุง หมดยกหนึ่งวิธีแก้ปัญหาหลาย ๆ สไตล์ "ชาติชาย," หน้า 19.

แวดล้อม 16 สถาบัน (คอตส.) ซึ่งกล่าวได้ว่าการรวมตัวที่ค่อนข้างเหนียวแน่นเมื่อเปรียบเทียบกับ การรวมตัวของกลุ่มเคลื่อนไหวอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ชาวบ้านและนักศึกษา

สิ่งที่ช่วยให้พิจารณาได้ว่ากลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมีการรวมตัวหลวมๆ ไม่เป็นเอกภาพ เหนียวแน่นนักอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะของการเคลื่อนไหวคัดค้านในรูปแบบของการ อภิปรายและแถลงคัดค้านที่เป็นการสร้างปริณทลสาธาณะหรือพื้นที่ทางสังคมให้กลุ่มคัดค้าน ได้ยกระดับของเหตุผลของการคัดค้านให้เป็นประเด็นของส่วนรวม (จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) ซึ่ง ลักษณะดังกล่าวมีนัยถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social network) ที่เป็นองค์กรหรือชุมชน ที่มีความสัมพันธ์โยงใยกว้างขวางและสลับซับซ้อนโดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพหรือการเป็น กลุ่มองค์กรเฉพาะพื้นที่อย่างตายตัว ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกหรือหน่วยต่างๆ ในเครือข่าย จะเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆตามความจำเป็นบนฐานของการดำเนินกิจกรรมที่มีเป้าหมาย หลักร่วมกัน ในขณะที่เป้าหมายย่อยของสมาชิกของเครือข่ายอาจจะแตกต่างกันออกไป⁶⁸

ทั้งยังสอดคล้องกับที่พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ในช่วงพ.ศ. 2527-2533 มีการจัด รูปแบบการรวมตัวกันในลักษณะของเครือข่ายที่มีการรวมตัวกันขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่าง หลวม ๆ เช่นเดียวกับที่มีการศึกษาและข้อเขียนที่ชี้ว่า การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี ในช่วง พ.ศ. 2525 - 2531 ได้จุดประกายให้กับการเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมใน สังคม และวาทกรรมของฝ่ายคัดค้านเขื่อนน้ำโจนได้สั่นคลอนอำนาจของวาทกรรมเกี่ยวกับเขื่อน ซึ่งวาทกรรมของฝ่ายรัฐหรือกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อน โดยนำเสนอวาทกรรมหรือภาพความจริง อีกชุดหนึ่งที่ตรงกันข้ามคือชี้ให้เห็นว่า เขื่อนไม่เคยให้ประโยชน์ ดังที่วาทกรรมของรัฐ รัฐหรือฝ่าย สนับสนุนการสร้างเขื่อนกล่าว และชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้รับความทุกข์ยากจากการสร้างเขื่อน ซึ่ง วาทกรรมของฝ่ายคัดค้านเขื่อนน้ำโจนจะได้ออกผลิตและผลิตซ้ำเมื่อมีการคัดค้านการสร้างเขื่อน และพัดโหมให้ชาวบ้าน ณ ที่ต่าง ๆ ออกมาคัดค้านเขื่อนกันมากยิ่งขึ้น⁶⁹

⁶⁸ พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบจัน), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2547), หน้า 36-60.

⁶⁹ กองบรรณาธิการ, "บนหนทางต่อสู้ ... สิทธิชนบถการสิ่งแวดล้อมไทย สรุบทเรียนแล้วก้าวต่อไป," โลกสีเขียว 4,5 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2538): 14; กิตติพร ใจบุญ, "ความจริงในเรื่องเขื่อน : บทศึกษา การปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 - 2537," หน้า 67-71.

นัยสำคัญของการที่การคัดค้านเขื่อนน้ำโจนจุดประกายและเป็นตัวแบบให้กับการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนที่ปรากฏภายหลัง อาจพิจารณาได้ว่า ยุทธวิธีของการคัดค้านเขื่อนน้ำโจนที่กลุ่มคัดค้านมีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ⁷⁰ จะได้นำมาปฏิบัติในการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง

ควรกล่าวด้วยว่า กลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมีความหลากหลายทางความคิด หรือมีเป้าหมายบางประการที่แตกต่างกัน ดังเห็นร่องรอยได้จากการคัดค้านการสร้างเขื่อนของนักการเมือง ซึ่งมีเรื่องของผลประโยชน์ของตนหรือพรรคของตน อย่างการชงชิงคะแนนเสียงในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า)

สำหรับการคัดค้านของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์นั้น จากการศึกษาของเยาวดา ตฤณานนท์ เกี่ยวกับท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการเขื่อนของรัฐ ได้ชี้ว่าท่าทีของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ต่อการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมีมิติของการอาศัยเรื่องการคัดค้านเขื่อน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจุดขายของหนังสือพิมพ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมแบ่งการตลาดระหว่างสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ด้วยกัน เนื่องจากเรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของสังคมตามกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม⁷¹

ในขณะที่การศึกษาของจัญญา วงศ์ศิระวิลาส ชี้ว่ามีความแตกต่างกันในการนำเสนอเรื่องการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงระหว่างหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพกับหนังสือพิมพ์ประเภทปริมาณ โดยหนังสือพิมพ์คุณภาพจะแสดงความคิดเห็นชัดเจนในการคัดค้านการสร้างเขื่อน เนื่องจากการสร้างเขื่อนมีผลเสียมากกว่าผลดี พร้อมทั้งเร่งเร้าให้รัฐบาลตัดสินใจอย่างเด็ดขาด ในขณะที่หนังสือพิมพ์ปริมาณไม่เน้นประเด็นดังกล่าว หรือหนังสือพิมพ์คุณภาพจะนำเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนมากกว่าการเน้นเรื่องความแตกแยกและความรุนแรงของการเคลื่อนไหวเรื่องเขื่อน ส่วนหนังสือพิมพ์ปริมาณจะนำเสนอประเด็นความขัดแย้งและความรุนแรงของการเคลื่อนไหวเป็นจุดในการนำเสนอ⁷²

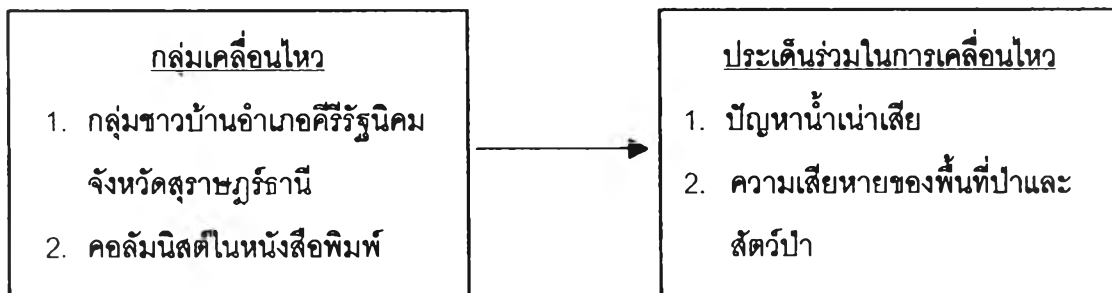
⁷⁰โปรดดูบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์

⁷¹เยาวดา ตฤณานนท์, "ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล," หน้า 94-100.

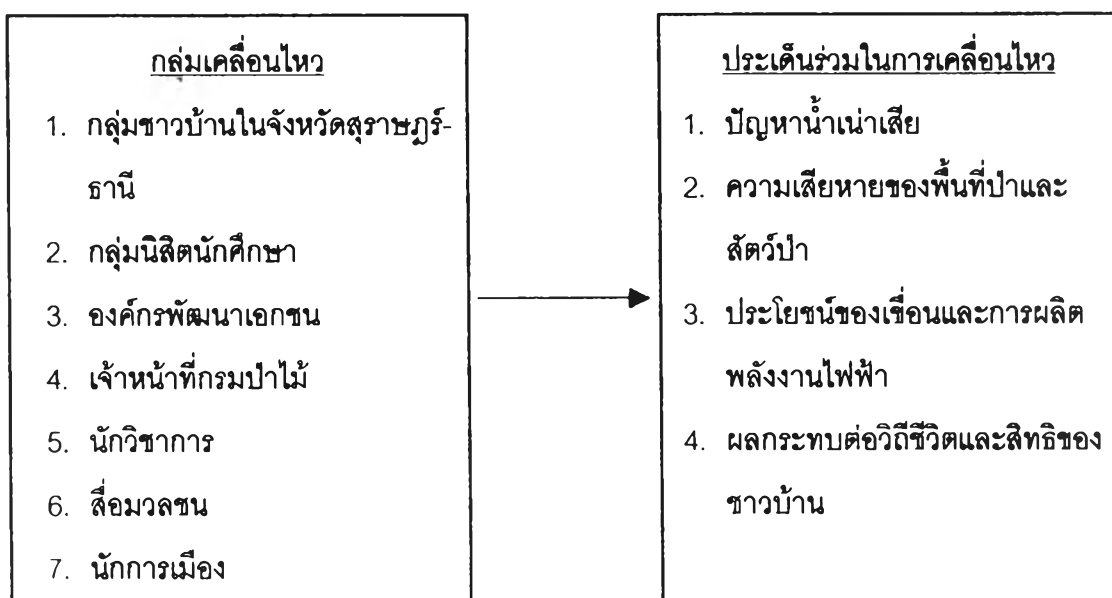
⁷²จัญญา วงศ์ศิระวิลาส, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 79-80.

แผนภูมิแสดงกลุ่มเคลื่อนไหวและประเด็นร่วมในการ
เคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง

การเคลื่อนไหวช่วงกันยายน 2532 - เมษายน 2533

การเคลื่อนไหวช่วงพฤษภาคม - สิงหาคม 2533

4.4 ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง

อาจกล่าวได้ว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงปรากฏให้เห็นชัดเจนดังนี้

1. การอภิปรายและการแถลงคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงในลักษณะของการอภิปรายปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนหลายครั้ง ดังพบว่า มีการอภิปรายคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงที่หน้าเทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานีและหน้าที่ว่าการอำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งมีผู้สนใจเข้าฟังพอสมควร⁷³ หรือที่มีการอภิปรายเรื่อง “สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 ซึ่งนักวิชาการอย่างไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างเขื่อนแก่งกรุงเป็นการทำลายป่าไม้บนเนินเขาในเขตป่าสมบูรณ์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนโรงงานเพียง 80 เมกะวัตต์ และวิธีการทำให้น้ำไม่เน่าเสียในอ่างเก็บน้ำเป็นเรื่องยาก

หรือที่พบว่า คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ออกแถลงคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยชี้ว่า ข้อมูลที่รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ให้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุงเป็นการโฆษณาชวนเชื่อด้วยข้อมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ฝ่ายเดียว และเสนอให้มีการเปิดเวทีอภิปรายให้ฝ่ายคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง ในขณะที่ในส่วนของกลุ่มนักศึกษาได้มีการแถลงเกี่ยวกับเรื่องการคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง โดยสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ได้เปิดแถลงเกี่ยวกับการคัดค้านเขื่อน โดยสรุปว่า ขอให้รัฐบาลระงับการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเนื่องจากมีการคัดค้านกันอย่างมาก ซึ่งจะ เป็นบทเรียนของรัฐบาลที่จะตัดสินใจในโครงการสำคัญๆ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีโอกาสแสดงความคิดเห็นไม่ให้เกิดปัญหาอยู่เรื่อยๆ รวมทั้งการใช้กลไกทางด้านสื่อมวลชนของรัฐบาล มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเพียงด้านเดียว และรัฐบาลควรทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับเขื่อนแก่งกรุงที่เสนอไปแล้ว⁷⁴

คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน ได้มีการแถลงว่า นักศึกษาไม่ยอมรับมติคณะรัฐมนตรีที่ยืนยันการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยให้เวลาศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากเขื่อนเพิ่มเติมอีก 6 เดือน เพราะการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรีไม่รอบคอบ

⁷³มติชน (26 เมษายน 2533).

⁷⁴ไทยรัฐ (24 กรกฎาคม 2533).

และอิงกับผลประโยชน์ของพรรคการเมืองและกลุ่มมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม การแก้ปัญหาของคณะรัฐมนตรีมักจะออกมาในรูปของการซื้อเวลาอย่างไม่มีกำหนด และ นักศึกษาจะรณรงค์ต่อไปให้รู้ว่า การสร้างเงื่อนไขไม่ใช่การแก้ปัญหาลประทาน⁷⁵

การอภิปรายคัดค้านเงื่อนไขที่เด่นชัดและมีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง ได้แก่ ชาว และข้อเขียนต่างๆโดยสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ดังที่กล่าวแล้วว่า สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวที่สนับสนุนและคัดค้านการสร้างเงื่อนไขแก่กรุงอย่างต่อเนื่อง โดยที่ประเด็นหลักหรือหัวใจของการนำเสนอข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเงื่อนไขแก่กรุงอยู่ที่การคัดค้านการสร้างเงื่อนไข

ข้อที่น่าสนใจของการอภิปรายและการแถลงคัดค้านการสร้างเงื่อนไขแก่กรุงของกลุ่มคัดค้านในรูปของการอภิปรายและการแถลงคัดค้าน เป็นการสร้างปริณทลสาธารณะ (Public sphere) หรือพื้นที่ทางสังคมที่กลุ่มคัดค้านเงื่อนไขแก่กรุงใช้เหตุผลในการอธิบายถึงเหตุที่ไม่ควรสร้างเงื่อนไข โดยยกระดับของเหตุผลของกลุ่มตนให้เป็นประเด็นของส่วนรวม อันจะนำไปสู่การก่อตัวของขบวนการทางสังคมของกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการเงื่อนไขแก่กรุง หรือตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นหรือเป็นผลจากโครงการซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม และเกิดการเจรจกัน อย่างมีเหตุผลระหว่างรัฐกับกลุ่มคัดค้านการสร้างเงื่อนไขแก่กรุง อีกนัยหนึ่งคือเป็นการสร้างปริณทลสาธารณะที่เป็นเวทีในการสร้างและขยายชุมชนของกลุ่มคัดค้าน พร้อมกับเป็นพื้นที่ต่อสู้ทางสังคม-การเมืองระหว่างกลุ่มคัดค้านกับรัฐ⁷⁶

2. การสร้างสำนึกร่วมผ่านพิธีกรรมและการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคัดค้าน ยุทธวิธีหนึ่งที่มีการปฏิบัติในการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเงื่อนไขแก่กรุง ได้แก่ การทำกิจกรรมในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมที่อิงกับความเชื่อทางศาสนาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังพบว่าหลังจากที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ได้ทำรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 หรือหลังจากที่คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีมติเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ให้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการสร้างเงื่อนไขแก่กรุงเพิ่มเติมเพื่อเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งในเวลา 6-12 เดือน เป็นเวลาราว 7 เดือน อันเป็นเหตุให้

⁷⁵ สยามรัฐ (1 สิงหาคม 2533).

⁷⁶ กาญจนา แก้วเทพ, "การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทักษะของ Habermas," ใน *มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่*, กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 171-175; สุธาริน คุณผล, "บทสำรวจ 'พื้นที่สาธารณะ'," *รัฐศาสตร์* 20,3 (2541): 179-184.

พันธะต่างๆ ที่มีต่อรัฐบาลพลเอกชาติชายยุติธดิสนั้น กลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงซึ่งประกอบ ด้วยชาวบ้าน พระสงฆ์ และนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ทำกิจกรรมคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง โดยพุ่งเป้าไปที่รัฐบาลที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ (รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน) โดยการรวมกลุ่ม กันเดินป่าเป็นเวลา 3 วัน เพื่อทำพิธีบวชต้นไม้ให้ป่าในพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุงคงความศักดิ์ สิทธิ์ที่จะทำลายไม่ได้⁷⁷

การทำพิธีบวชต้นไม้ให้ป่าในพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุง อาจกล่าวได้ว่า เป็นกิจกรรม คัดค้านการสร้างเขื่อนในลักษณะเดียวกับที่กล่าวเกี่ยวกับการคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน⁷⁸ คือ เป็นการทำกิจกรรมเพื่อสร้างสำนึกร่วมในการรักษาป่าและคัดค้านการสร้างเขื่อนให้แก่กลุ่มคน ทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้พิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติหรือสื่อในการลดเป็น ปัจเจกบุคคลของบุคคลและทำให้มีการรวมตัวของบุคคลเป็นชุมชนภายใต้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม

มีสิ่งที่ผู้ศึกษาขอเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำพิธีบวชต้นไม้ให้ป่าในพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุง เพื่อให้ต้นไม้คงความศักดิ์สิทธิ์ที่จะทำลายไม่ได้ กล่าวคือ พิธีบวชต้นไม้เป็นการกระทำเพื่อเลื่อน สถานภาพ (Status elevation) ให้ป่าไม่อยู่ในปริมนทลที่เรียกว่าโลกศักดิ์สิทธิ์ (The sacred) หรือ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่และมีพลังเหนือกว่ามนุษย์ อันเป็นกลวิธีในการปะทะ ประสาน และ ต่อรองของชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มคนชายขอบที่ถูกเบียดขับให้ไร้สิทธิอำนาจกับอำนาจรัฐส่วนกลาง โดยการกำหนดความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่หรือสรรพสิ่ง ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ⁷⁹ หรืออีกนัยหนึ่ง การทำพิธีบวชต้นไม้เป็นการคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในรูปของการเคลื่อนไหว ในมิติทางวัฒนธรรมที่อิงกับวิถีคิดและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเพื่อปกป้องป่าจากการสร้างเขื่อน

นอกจากนี้ยังพบว่าในวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ได้มีการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง โดยการเดินขบวนรอบตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ชุมนุมประท้วงโครงการที่สนามศรีสุราษฎร์ และ จวนผู้ว่าราชการจังหวัด ตามลำดับ หรืออีกนัยหนึ่งคือมีการชุมนุมของกลุ่มคัดค้านซึ่งก่อตัวขึ้นเป็น

⁷⁷ เดวิด เมอเรีย, *เขื่อน : เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย*, หน้า 14.

⁷⁸ โปรดดูบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนที่ว่าด้วยยุทธวิธีการคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน

⁷⁹ ข้อคิดดังกล่าวผู้ศึกษาได้จากการอ่านงาน 2 ชิ้น โปรดดู ปรีตดา เจลิมนเฒ่า กอนันตกุล, "บท บรรณาธิการ โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญในชีวิตทางสังคม," ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างชอ ช่างทอน และเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปรีตดา เจลิมนเฒ่า กอนันตกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา- สิริธร (องค์การมหาชน), 2546), หน้า 1-17; อาริยา เสวตามร, *ผ้าป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2542).

“มือบ” โดยที่ “มือบ”ของกลุ่มคัดค้านได้เคลื่อนขบวนเข้ายึดสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยของ 12 จังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีการเรียกร้องให้ทางการถอนเครื่องจักรออกไปจากห้วงงานสถานที่ก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุง พร้อมกับกล่าวโจมตีสถานีโทรทัศน์ช่อง 12 ว่า เสนอข่าวเข้าข้างฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อน⁸⁰ โดยกลุ่มคัดค้านที่เข้ายึดสถานีโทรทัศน์ช่อง 12 ได้เกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ามาสลายมือบให้กลุ่มคัดค้านออกไปจากสถานีโทรทัศน์ แต่เป็นการปะทะที่ไม่รุนแรง แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะระดมกำลังมาเกือบพันคน มีโล่และกระบองแบบหน่วยปราบจลาจล อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ได้ถอนกำลังออกไปไม่สลายกลุ่มผู้ชุมนุมด้วยความรุนแรง และกลุ่มผู้ชุมนุมได้เคลื่อนย้ายออกจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 12 ไปชุมนุมที่สนามศรีสุราษฎร์ อันเป็นผลจากการเจรจา ระหว่างแกนนำกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงคนหนึ่งกับผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี

อีกทั้งหนึ่งในแกนนำกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง (นายวิมล เชิดชูชน) ได้กล่าวว่า หากคณะรัฐมนตรีไม่ทบทวนมติเรื่องการอนุมัติสร้างเขื่อน กลุ่มผู้ชุมนุมจะใช้วิธีรุนแรงโดยเผาหน่วยงานของราชการโดยเฉพาะสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี และจะทำการยึดพื้นที่บริเวณห้วงงานเขื่อน⁸¹ พร้อมทั้งมีการอภิปรายในเวลาต่อมาว่า หากสร้างเขื่อนจะแลกด้วยชีวิต โดยบุกขึ้นไประเบิดเขื่อน⁸²

การก่อตัวและการกระทำของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนที่กล่าวมา โดยนัยหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะของพิธีกรรม* โดยที่การเดินขบวน การชุมนุมประท้วง รวมทั้งการเข้ายึดสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 12 สุราษฎร์ธานีของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงที่ประกอบด้วย

⁸⁰ไทยรัฐ (11 กรกฎาคม 2533).

⁸¹จันตัญญา วงศ์วิลาส, “บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง,” หน้า 45.

⁸²เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

*โดยทั่วไปแล้ว การกล่าวถึง “พิธีกรรม” มักจะหมายความถึงการแสดงออกหรือวิถีปฏิบัติซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อและศาสนา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับพ.ศ.2542เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้ความหมาย “พิธีกรรม” ในลักษณะดังกล่าวโดยนัยว่า “พิธีกรรม” หมายถึง “การบูชา,แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆที่ปฏิบัติในทางศาสนา” อย่างไรก็ตาม “พิธีกรรม” มีความหมายหนึ่งซึ่งหมายถึงวิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายหรือได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ซึ่งโดยนัยของความหมายนี้ การชุมนุมและการกระทำของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงที่มีการยึดสถานีวิทยุโทรทัศน์ การชุมนุมประท้วง รวมทั้งการกล่าวว่าจะมีการใช้ความรุนแรงถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่กลุ่มคัดค้านกระทำเพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ การยกเลิกโครงการเขื่อนแก่งกรุง ในส่วนของความหมายของพิธีกรรมที่หมายถึงวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายหรือได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ โปรดดู กิ่งแก้ว อัดดากร, “ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย,” ใน *ไทยศึกษา หน้าที่ 6-11*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527), หน้า 5.

กลุ่มนักศึกษาและชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมในรูปแบบของการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ (Disruptive) ซึ่งเป็นยุทธวิธีในการกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ของกลุ่มคนที่ไร้อำนาจ และอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบโดยการข้ามผ่าน (by-pass) ช่องทางการเมืองตามระบบปกติสู่การสร้างสิ่งทำลายและดึงดูดความสนใจเชิงลบต่อระบบปกติ เพื่อให้กลุ่มคนอื่นๆ และสื่อมวลชนเข้ามาร่วมหรือให้ความสนใจกับกลุ่มตน อันจะทำให้กลุ่มของตนสามารถเข้าไปต่อช่องทางอำนาจได้⁸³

ในทำนองเดียวกัน การกระทำที่มีลักษณะรุนแรงอย่างการเข้ายึดสถานีวิทยุโทรทัศน์ หรือการกล่าวว่าจะมีการเผาหน่วยงานของราชการ การยึดพื้นที่บริเวณห้วงงานเขื่อนแก่งกรุง และการบุกขึ้นไประเบิดเขื่อนก็เป็นวิธีการสร้างความเป็นข่าวที่สามารถดึงดูดและเรียกความสนใจให้แก่กลุ่มอื่นๆ และสื่อมวลชนให้สนใจเรื่องการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการกระทำหรือ กล่าวว่าจะกระทำการในลักษณะที่รุนแรงหรือการกระทำที่ผิดกฎหมายเพื่อสร้างปริมณฑลสาธารณะอันเป็นเวทีในการสร้างและขยายชุมชนของกลุ่มคัดค้าน⁸⁴ อีกทั้งโดยตัวของวิธีการที่มีลักษณะรุนแรงหรือผิดกฎหมายเองก็เป็นวิธีที่จะนำไปสู่เป้าหมายของผู้ทำ คือ การเปลี่ยนแปลงมติคณะรัฐมนตรีหรือนโยบายของรัฐผ่านการกดดันหรือผลักดันทางสังคม-การเมือง⁸⁵

มีข้อสังเกตว่ายุทธวิธีการใช้ความรุนแรงหรือการกระทำที่ผิดกฎหมายในด้านหนึ่งเป็นวิธีการที่มีการใช้ในการสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนที่เป็นเอกภาพของกลุ่มคนที่กระทำการโดยสร้างความเป็น“พวกเรา”ให้แก่กลุ่มผู้กระทำ และสร้างความเป็น“พวกเขา” หรือความเป็นอื่นให้แก่คนหรือกลุ่มคนอื่นๆ ซึ่งทำให้กลุ่มคนที่กระทำการเกิดสำนึกความเป็นหนึ่งเดียวกันอันเป็นพลังของกลุ่มนั้น ๆ⁸⁶

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงที่มีการเข้ายึดสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี และการกล่าวว่าจะมีการใช้ความรุนแรง หากคณะรัฐมนตรีไม่ทบทวนมติเรื่องการอนุมัติสร้างเขื่อนและมีการดำเนินการสร้างเขื่อนแก่งกรุงนั้น นักการเมืองที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง นายสุเทพ เทือกสุบรรณ ได้อธิบายว่า เป็นเรื่องของ

⁸³ ประชาส ปันตบแต่ง, “แนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้และยุทธวิธีของขบวนการทางสังคม,” *ฟ้าเดียวกัน* 1, 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2546): 162-166.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

⁸⁵ จุมพล นิมพานิช, *กลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย Interest Groups and Thai Politics* (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545), หน้า 203.

⁸⁶ ประชาส ปันตบแต่ง, “แนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้และยุทธวิธีของขบวนการทางสังคม,” หน้า 167.

การเมืองที่มีนักการเมืองสนับสนุนมีอบ ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ทำอะไร ทั้งที่มีการกระทำด้วยความรุนแรง หรือมีอบคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงเป็นมีอบจัดตั้งโดยกลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็นพวกจัดมีอบมีอาชีพ โดยมีพรรคการเมืองสนับสนุนเพื่อแย้งชิงมวลชนและนักศึกษาที่เป็นผู้นำเคยเป็นผู้ต้องหาคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ⁸⁷

อีกนัยหนึ่งคือมีการอธิบายถึงการเคลื่อนไหวของมีอบคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง โดยชี้ว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางการเมืองและผลประโยชน์ส่วนบุคคล รวมทั้งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ใช้ความรุนแรง ตลอดจนผู้นำมีอบเป็นบุคคลที่เคยกระทำความผิดตามกฎหมาย ซึ่งคำอธิบายลักษณะนี้อาจจะมีผลให้กลุ่มคนอื่นๆ สึกห่างหรือไม่สนใจกับการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงแทนที่จะเรียกความสนใจและสร้างปริมณฑลสาธารณะอันเป็นเวทีในการสร้างและขยายตัวของกลุ่มคัดค้านทำให้กลุ่มคัดค้านสามารถเข้าไปต่อรองอำนาจ

อย่างไรก็ตาม ในด้านหนึ่งกลับพบว่ากลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้รวมตัวในรูปแบบของมีอบเช่นเดียวกับกลุ่มคัดค้าน และมีการเผชิญหน้าหรือประจันหน้ากันระหว่าง มีอบสนับสนุนกับมีอบคัดค้านการสร้างเขื่อน⁸⁸ (การเผชิญหน้าหรือประจันหน้ากันระหว่างมีอบที่สนับสนุนกับมีอบคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ในทางหนึ่งอาจจะนำไปสู่การปะทะกันด้วยความรุนแรงได้ โดยที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายบรรหาร ศิลปอาชา) ถึงกับเกรงว่า ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะปะทะกันด้วยความรุนแรง เพราะต่างฝ่ายต่างยืนยันทันในจุดยืนของตน⁸⁹)

สำหรับประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง อาจโดยสรุปได้ว่ากลุ่มคัดค้านพยายามที่จะสร้าง (ชุด) คำอธิบายที่แสดงถึงสถานะและเหตุผลในการคัดค้านการสร้างเขื่อน โดยชี้ถึงสิทธิความเสมอภาคระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุงกับคนกลุ่มอื่นในสังคม สิทธิในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการของรัฐของประชาชน รวมทั้งคุณค่าและหลักประกันที่ดีของชีวิตที่ชาวบ้านพึงได้รับจากรัฐหรือฟืมมี (พิจารณาได้จากประเด็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิของชาวบ้านซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็นหลักของการคัดค้านเขื่อน

⁸⁷“พรรคนะ,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 18; สยามรัฐ (3 สิงหาคม 2533).

⁸⁸ไทยรัฐ (29 กรกฎาคม 2533); ไทยรัฐ (1 สิงหาคม 2533).

⁸⁹จันัญญา วงศ์วิลาส, “บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง,” หน้า 48.

แก่งกรุง) หรืออีกนัยหนึ่ง กลุ่มคัดค้านพยายามที่จะนิยามอัตลักษณ์ของตนหรือกลุ่มตนในฐานะ “พลเมือง” ในทิศทางของระบอบประชาธิปไตย (แบบสากล)

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวด้วยว่าความเป็นพลเมืองที่นิยมโดยรัฐในช่วง พ.ศ. 2521-2533 ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิของพลเมืองหรือการได้มาและรักษาไว้ซึ่งสิทธิของพลเมือง หากแต่นิยามอัตลักษณ์ของพลเมืองในสถานะสมาชิกของรัฐที่ยอมรับนโยบายของรัฐ ให้ความร่วมมือกับรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ให้ความสำคัญกับสิ่งที่ประโยชน์ของ “ชาติ” หรือ “คนส่วนใหญ่/เสียงส่วนใหญ่” เป็นหลัก และในด้านหนึ่งนั้นการจำแนกสถานะของพลเมืองของรัฐไม่ได้หมายรวมถึงคนที่จำแนกว่าเป็น “คนอื่น” โดยเงื่อนไขด้านความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ตลอดจนระดับทรัพย์สินในครอบครองและระดับของรายได้ของบุคคล ซึ่งมีผลให้กลุ่มคนอย่างคนชาติพันธุ์ต่างๆ และ “คนจน” ได้ถูกเบียดขับไม่ให้มีสิทธิหรือสูญเสียสิทธิในฐานะพลเมือง รวมถึงการถูกให้น้ำหนักว่าเป็น “คนส่วนน้อย/เสียงส่วนน้อย”⁹⁰

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงมีลักษณะของการเมืองของอัตลักษณ์ระหว่างอัตลักษณ์ของพลเมืองตามนิยามของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อน ซึ่งให้ความหมายหรือกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของพลเมืองในฐานะผู้มีสิทธิ อำนาจ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการของรัฐ กับ อัตลักษณ์ของพลเมืองตามนิยามของรัฐที่กำหนดตำแหน่งของพลเมืองไว้ในฐานะสมาชิกของรัฐที่ยอมรับนโยบายและให้ความร่วมมือกับรัฐ รวมทั้งให้ความสำคัญกับสิ่งที่รัฐถือว่าเป็นประโยชน์ของชาติหรือคนส่วนใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การกำหนดว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ของชาติหรือคนส่วนใหญ่ นั้นรัฐเป็นผู้กำหนด โดยที่พลเมืองไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการของรัฐ

3. การนำเสนอข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการ เป็นยุทธวิธีที่ทั้งฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุงใช้ในการคัดค้านหรือสนับสนุนการสร้างเขื่อน ในส่วนของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงโดยภาพรวมมีการนำเสนอข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการในประเด็นร่วมของกลุ่มคัดค้าน เช่น

- ความเสียหายของป่าและสัตว์ป่า

⁹⁰โปรดดูบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนที่ว่าด้วยวิธีคิดว่าด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ. 2520-2535 และส่วนที่ว่าด้วยยุทธวิธีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน ในหัวข้อย่อยเกี่ยวกับการสร้างสำนึกร่วมผ่านพิธีกรรมและการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคัดค้าน.

การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ได้มีการอธิบายถึง ประเด็นความเสียหายของสัตว์ป่า โดยมีการนำเสนอข้อมูลและเหตุผลเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ ดังเห็นได้จากงานเขียนของสิบ นาคะเสถียร ที่อธิบายถึงปัญหาการช่วยเหลือสัตว์ป่าตกค้างโครงการ เขื่อนเชี่ยวหลาน (ราชประภา) ว่าโครงการก่อสร้างเขื่อนทำให้สัตว์ป่าได้รับผลกระทบทั้งทางตรง และทางอ้อม เนื่องจากถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร ที่หลบภัยถูกน้ำท่วม โดยเฉพาะสัตว์ป่าชนิดที่มี ถิ่นกำเนิดเฉพาะในบริเวณที่ลุ่มต่ำ (Low and forest) ซึ่งไม่สามารถย้ายถิ่นออกไปอาศัยอยู่ใน บริเวณที่สูงกว่า ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศและสังคมพืชที่แตกต่างออกไปอย่างชัดเจน⁹¹ หรือที่กล่าวว่า การช่วยเหลือสัตว์ป่าออกจากพื้นที่น้ำท่วมเป็นมาตรการสุดท้ายที่จะช่วยชีวิตสัตว์ป่าที่ได้รับ ผลกระทบโดยตรงจากการที่แหล่งที่อยู่อาศัยได้กลายสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำ และที่สำคัญคือโครงการ ช่วยเหลือสัตว์ป่าที่โครงการเขื่อนเชี่ยวหลานเป็นโครงการแรกที่มีการดำเนินงานขึ้นในประเทศไทย ซึ่งการดำเนินงานยังประสบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มากมาย เช่น พื้นที่อ่างเก็บน้ำมีขนาดกว้างใหญ่ สัตว์ป่าบางชนิดไม่สามารถเคลื่อนย้ายหนีน้ำไปยังแผ่นดินใหญ่ได้ ขาดอุปกรณ์สื่อสารระหว่าง ผู้ปฏิบัติงานในขณะปฏิบัติงาน การมีราษฎรเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้ยากต่อการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมายป่าไม้ ฯลฯ⁹²

สำหรับความเสียหายของป่าไม้ได้มีการอธิบายโดยชี้ให้เห็นว่า กรณีโครงการเขื่อน เขื่อนเชี่ยวหลาน (ราชประภา) พบว่า แนวเขตทำไม้มีเพียงหมายสีแดงไว้กับต้นไม้ซึ่งแนวดังกล่าวไม่ แน่นอนบางแห่งมีหมายสีแดงเป็น 2 ระดับ ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบได้ทันทีว่าแนวระดับใด สามารถใช้ยืนยันได้ รวมทั้งแนวเขตทำไม้สามารถทำให้ลื่นหรือเปลี่ยนแปลงได้ จึงเกิดปัญหา ในการจำแนกว่าบริเวณใดเป็นพื้นที่ทำไม้หรือบริเวณใดเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า โดยที่บริษัท ทำไม้จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งขอทำไม้ในเขตอ่างเก็บน้ำมีการตัดไม้ที่ไม่มีรูปรอยตราอนุญาตในพื้นที่ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า⁹³

เช่นเดียวกับที่พบว่านิตยสารสารคดีซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่คัดค้านการสร้างเขื่อน แก่งกรุง อธิบายว่า นับตั้งแต่เดือนมกราคม - มิถุนายน 2533 จังหวัดสุราษฎร์ธานีประสบกับฝนแล้ง อย่างรุนแรง ฝนไม่ตกติดต่อกันถึง 6 เดือน และดินแดนภาคใต้ที่เคยเป็นป่าชุ่มชื้นตลอดปี มีรายงาน

⁹¹สิบ นาคะเสถียร, ตะโกนก้องจากพงไพร รวมผลงานและความคิดของสิบ นาคะเสถียร, พิมพ์ ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสิบ นาคะเสถียร, 2541), หน้า 24.

⁹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-28.

⁹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 129-132.

จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ว่า เกิดไฟไหม้ป่าเป็นครั้งแรกที่ภาคใต้บริเวณพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน (รัชชประภา) ซึ่งปัญหาฝนแล้งอย่างรุนแรงและการเกิดไฟไหม้ป่าเป็นครั้งแรกที่ภาคใต้มาจากการที่ป่าผืนใหญ่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง อุทยานแห่งชาติเขาสก ถูกทำลายถึง 105,000 ไร่ เพื่อเป็นอ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน รวมทั้งบริษัททำไม้ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี สิบกว่าบริษัทที่ได้รับการว่าจ้างจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งได้รับสัมปทานในการทำประโยชน์จากการตัดไม้ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ ได้ทำการตัดไม้นอกอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติโดยแอบอ้างว่าเป็นไม้ในเขตสัมปทาน⁹⁴

ขณะเดียวกันโครงการเขื่อนต่างๆ ไม่มีการจัดเตรียมเพื่อป้องกันและช่วยชีวิตสัตว์ป่าที่ต้องตายเพราะความหิวโหยและหนีน้ำท่วมไม่ทัน ทำให้ตกค้างตามเกาะแก่งกลางอ่างเก็บน้ำ แม้ว่าจะมีโครงการอพยพสัตว์ป่าขึ้นเป็นครั้งแรกในโครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน (รัชชประภา) แต่การอพยพสัตว์ป่าจากพื้นที่อ่างเก็บน้ำก็ประสบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เช่น พื้นที่อ่างเก็บน้ำมีขนาดใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่อพยพสัตว์มีน้อยกว่าพื้นที่อ่างเก็บน้ำ การสักรอบล่าสัตว์ป่า ฯลฯ⁹⁵

ในส่วนของกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง กล่าวได้ว่าการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความเสียหายของป่าและสัตว์ป่าในทิศทางกลับกันกับข้อมูลและเหตุผลของกลุ่มคัดค้าน ดังปรากฏว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายบรรหาร ศิลปอาชา) ได้กล่าวว่าการสร้างเขื่อนแก่งกรุงไม่เป็นการทำลายป่าเพราะเป็นป่าไม้สมบูรณ์⁹⁶ หรือที่ ส.ส.สุราษฎร์ธานี (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) ได้ให้ข้อมูลว่า การสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะมีพื้นที่ป่าถูกน้ำท่วมเพียงประมาณ 18,000 - 21,000 ไร่ หรือเท่ากับสวนปาล์มขนาดกลาง ต้นไม้ในบริเวณโครงการมีขนาดเพียง 40-50 เซนติเมตร ไม้ใหญ่ถูกตัดไปเกือบหมดแล้ว โดยพื้นที่โครงการเคยมีการให้สัมปทานไม้ 4 รอบแล้วพื้นที่ข้าง ๆ ถูกคนบุกรุกเข้าไปทำกิน ถ้าไม่ทำเขื่อนพื้นที่ก็จะถูกบุกรุกทั้งหมด และพื้นที่ป่าสมบูรณ์มากอยู่เหนือเขื่อนขึ้นไปไม่ว่าพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อน ส่วนเรื่องสัตว์ป่า จากการสำรวจภาคพื้นดินของคณะของรองผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเวลา 12 วัน พบมูลข้างเพียงกองเดียว⁹⁷

- ประโยชน์ของเขื่อนและการผลิตพลังงานไฟฟ้า

⁹⁴ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, ก่อนจะไม่มิลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้, หน้า 129-131.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131-135.

⁹⁶ จันญญา วงศ์ศิระวิลาศ, "บทบาทหนังสือพิมพ์ต่อกรณีเขื่อนแก่งกรุง," หน้า 41.

⁹⁷ "พรรคนะ," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 19-20.

การคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงมีการนำเสนอประเด็นประโยชน์ของเขื่อน ที่เห็นได้ชัดคือประเด็นประโยชน์ของเขื่อนด้านการชลประทาน ดังเห็นได้จากบทบรรณาธิการของนิตยสารสารคดีที่มีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานะน้ำในคลองแสงหลังการสร้างเขื่อนเชี่ยวหลาน (รัชชประภา)

คลองแสงที่รับน้ำเสียจากเขื่อนไปจนถึงแม่น้ำพุมดวง-ตาปีเริ่มเน่า ปลา
ลอยขึ้นอืด จนยากที่จะเหยียวยา

คนสองฟากฝั่งที่ใช้น้ำในลำน้ำนี้เป็นน้ำดื่มน้ำใช้ก็พลอยเดือดร้อนไปทุก
หย่อมหญ้า

สวนและไร่นาจที่ระบายน้ำไปใช้ก็อวดวายกันถ้วนหน้า ... จากน้ำเป็นพิษ
ขณะที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ยังมีคำพูดสวยหรูว่า ทำให้เกิดพื้นที่ชล
ประทานแสนกว่าไร่จากการสร้างเขื่อนเชี่ยวหลานและสองแสนกว่าไร่จากการ
สร้างเขื่อนแก่งกรุง”⁹⁸

ในบทความเรื่อง “จากเขื่อนเชี่ยวหลานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้ง
สำคัญ” ซึ่งตีพิมพ์ในนิตยสารสารคดี ฉบับเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 โดยอธิบายขยายความว่า
ปัญหาน้ำเน่าเสียที่คลองแสงเกิดจากการที่ต้นไม้นับล้าน ๆ ต้นไม่ได้ถูกนำออกจากพื้นที่อ่างเก็บน้ำ
เขื่อนเชี่ยวหลาน เนื่องจากเป็นไม้ที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจในสายตาผู้ได้รับสัมปทานทำไม้ ทำให้
ต้นไม้นับล้านต้นที่จมทำปฏิกริยากับน้ำที่ถูกขังในอ่างเก็บน้ำจนเกิดการเน่าเสีย ทั้งที่ตามหลักก่อนที่จะมี
การกักเก็บน้ำจะต้องนำต้นไม้ออกจากพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมทั้งหมด⁹⁹

หรือที่นักพัฒนาเอกชนได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับเขื่อนในพื้นที่ภาคใต้ โดยชี้ว่ากรณี
โครงการเขื่อนบางลาง จังหวัดยะลา มีการปล่อยน้ำเหนือเขื่อนลงมาตอนล่างจนเกิดน้ำท่วม
บ้านเรือนอย่างรุนแรงในคราวที่ฝนตกใหญ่เมื่อปี 2530 และกรณีเขื่อนเชี่ยวหลานที่เกิดปัญหาน้ำ

⁹⁸ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ปา กาลึกซึ้ง, หน้า 14.

⁹⁹ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพุงนี้, หน้า 125

⁹⁹ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, “เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือความบ้าคลั่ง?,” หน้า33.

เหนือเขื่อนเกิดการเน่าเสียอย่างรุนแรง และประชาชนที่อยู่ทั้งบริเวณเหนือเขื่อนและตอนล่างของเขื่อนได้รับความเดือดร้อนจากภาวะน้ำเน่าเสีย¹⁰⁰

ในทางกลับกัน ฝ่ายสนับสนุนเขื่อนแก่งกรุงได้ให้ข้อมูลในลักษณะที่ได้กับกลุ่มคัดค้าน ดังปรากฏว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) ได้อธิบายว่า ปัญหาเน่าเสียของเขื่อนเขี้ยวหาลานมาจากการที่เขื่อนมีขนาดใหญ่และปัญหาผู้ก่อความไม่สงบ (ผกค.) ทำให้คนที่เข้าไปทำงานตัดไม้ทำงานไม่สะดวกและ ราคาไม้ขณะนั้นไม่ค่อยดีคนที่รับตัดไม้ออกจากเขื่อนทำได้ช้าและไม่หมด จำเป็นต้องกักเก็บน้ำเพื่อเริ่มต้นผลิตกระแสไฟฟ้าทั้งๆที่ยังมีต้นไม้เหลืออยู่ น้ำเลยเน่า โดยสิ่งที่ต้องการสำหรับการสร้างเขื่อนแก่งกรุง คือการจัดการเคลียร์ไม้ให้หมด น้ำจะได้ไม่เน่าเสีย และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้ตั้งงบประมาณไว้เพื่อการนำไม้ออกให้หมดซึ่งจะช่วยไม่ให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย¹⁰¹

เรื่องการผลิตพลังงานไฟฟ้าเป็นเรื่องหนึ่งที่ทั้งฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้นำเสนอข้อมูลในการคัดค้านหรือสนับสนุนการสร้างเขื่อน โดยในส่วนของกลุ่มคัดค้าน เห็นได้จากบทความในนิตยสารสารคดีที่นำเสนอข้อมูลว่า พลังงานไฟฟ้าที่จะผลิตได้จากเขื่อนแก่งกรุงได้จำนวน 80 เมกะวัตต์ ซึ่งเท่ากับไฟฟ้าที่ใช้ในอาคารสูงเพียง 8 แห่งเท่านั้น ในขณะที่ต้องแลกกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอ่างเก็บน้ำ และความเสียหายที่ไม่เคยรวมเข้าไว้ในต้นทุนของการสร้างเขื่อน เช่น ผลกระทบจากอากาศที่ร้อนขึ้นหรือน้ำเน่าเสีย¹⁰² เช่นเดียวกับที่วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ ผู้อำนวยการโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ เสนอข้อมูลว่า การสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะผลิตกระแสไฟฟ้าได้เพียง 80 เมกะวัตต์ ซึ่งเท่ากับการใช้ไฟฟ้าในมาบุญครอง 8 แห่ง ในขณะที่พื้นที่โครงการเขื่อนแก่งกรุงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้และสัตว์ป่าหนาแน่น

ฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง มีการนำเสนอข้อมูลที่ตรงกับข้อมูลของกลุ่มคัดค้าน ดังปรากฏว่า รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้ชี้แจงว่า เขื่อนที่ผลิตไฟฟ้า 80 เมกะวัตต์ไม่ใช่ขนาดเล็ก ขนาดค่อนข้างใหญ่ โดยไฟฟ้า 80 เมกะวัตต์เท่ากับปริมาณกระแสไฟฟ้าที่กรุงเทพฯ ทั้งจังหวัดใช้เมื่อปี 2503 หรือกรณีเขื่อนอุบลรัตน์ซึ่งมีขนาด

¹⁰⁰วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, "เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือความบ้าคลั่ง," หน้า33.

¹⁰¹"พรรคนะ," *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 20.

¹⁰²วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, *ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้*, หน้า 140-141.

เล็กกว่าโครงการเขื่อนแก่งกรุง 4 เท่า คือ ผลิตไฟฟ้าได้เพียง 24 เมกะวัตต์ ซึ่งได้ชี้แจงเรื่องไฟฟ้าให้ คณะรัฐมนตรีฟัง คณะรัฐมนตรีพอใจในเรื่องเหตุผลที่ต้องสร้างเขื่อนแก่งกรุง¹⁰³

นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรกล่าวถึงการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานนิวเคลียร์โดย เลือกการสร้างเขื่อนเป็นทางเลือกสุดท้ายในการผลิตกระแสไฟฟ้า¹⁰⁴

กลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้เสนอข้อมูลที่ต่างกับฝ่ายสนับสนุน ดังที่ วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ ได้อธิบายว่า การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาด้าน พลังงาน เพราะปัญหาหลักอยู่ที่ระบบไฟฟ้าที่ใช้กันมีการรั่วไหล ไม่มีประสิทธิภาพ โดยทางเลือกที่ ถูกต้องคือการใช้มาตรการปรับประสิทธิภาพหรืออนุรักษ์พลังงานโดยควบคุมการใช้ไฟฟ้าของ ประเทศอยู่ในระดับประมาณ 9,000 เมกะวัตต์ การส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าที่ประหยัดพลังงาน การใช้หลอดไฟประหยัดพลังงานแทนหลอดไฟที่ใช้กันอยู่ ไม่ใช่การสร้างเขื่อนหรือระบบไฟฟ้า นิวเคลียร์¹⁰⁵

หรือในบทบรรณาธิการของนิตยสารสารคดีได้กล่าวว่า เขื่อนแก่งกรุงมีความ สามารถในการผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 80 เมกะวัตต์ ในขณะที่โรงงานไฟฟ้าปรมาณูผลิตไฟฟ้าได้ ประมาณ 1,000 เมกะวัตต์ ซึ่งความต้องการใช้ไฟฟ้าของประเทศไทยในขณะนั้น (มกราคม 2534 - ผู้ศึกษา) มีประมาณ 7,600 เมกะวัตต์ และมีการคาดการณ์กันว่าภายในปี 2543 ความต้องการใช้ ไฟฟ้าจะสูงถึง 18,600 เมกะวัตต์ หากสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าจะต้องมีเขื่อนอีกมากมาย ต้องมี โรงไฟฟ้าปรมาณูมากกว่าหนึ่งแห่ง ทางเลือกของการใช้พลังงานไม่ได้อยู่ที่การสร้างเขื่อน โรงไฟฟ้า ปรมาณู หรือการสั่งซื้อน้ำมันเข้ามาเป็นเชื้อเพลิง แต่อยู่ที่การใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างคุ้มค่า มี ประสิทธิภาพและประหยัดให้ได้มากที่สุด¹⁰⁶

ขณะที่กลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกด้าน พลังงานโดยไม่ต้องสร้างเขื่อน ดังปรากฏว่ามีการเสนอทางเลือกด้านพลังงาน 2 แนวทาง คือ แนวทางแรกให้มีการใช้พลังงานจากธรรมชาติที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ เช่น พลังงานแสง

¹⁰³ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 20.

¹⁰⁴ "เขื่อนแก่งกรุง ด้านมาราธอน," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 7 (29 กรกฎาคม - 4 สิงหาคม 2533): 19.

¹⁰⁵ "เขื่อนแก่งกรุง ทำไมถึงต้องค้าน?," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 36, 50 (27 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน 2533): 58.

¹⁰⁶ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, คน เขื่อน น้ำ ป่า กาแล็กซี่, หน้า 24-25.

อาทิตย์ พลังงานลม ฯลฯ ซึ่งเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับอนาคตที่การพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าวอยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และแนวทางที่สอง คือ ให้มีการ “อนุรักษ์พลังงาน” อย่างจริงจัง โดยการปรับประสิทธิภาพการใช้พลังงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้ารุ่นใหม่ที่มีประหยัดไฟ การเปิดให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตกระแสไฟฟ้า โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ลดการผูกขาดการจำหน่ายกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ การกำหนดมาตรการลดการใช้ไฟฟ้าในช่วงเวลาที่มีความต้องการใช้ไฟฟ้าสูงสุด ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นที่นิยมและใช้ได้ผลดีในประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ โดยที่มีการหยิบยกทฤษฎีของนักวิชาการอย่าง ศาสตราจารย์เฮนรี่ จามริก, ดร.เจมส์ คีดี ปิ่นทอง, ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี และ พิเศษภู ฒ พัทลุง ซึ่งเป็นผู้เสนอและสนับสนุนแนวคิดมาประกอบ¹⁰⁷

เช่นเดียวกับที่พบว่า ดร.ปริญญา นุตาลัย นักธรณีวิทยา สถาบันเทคโนโลยีเอเซีย ได้แสดงทฤษฎีว่า ทางออกของพลังงานไม่ได้อยู่ที่เขื่อนอย่างเดียว ส่วนเรื่องนิวเคลียร์เป็นทางออกที่ต้องเกิดขึ้นในอนาคต แต่ควรจะเริ่มพูดและทำการศึกษาก่อนว่าพลังงานนิวเคลียร์จะพัฒนาและมีความปลอดภัยกว่าที่เป็นอยู่ โดยสิ่งสำคัญของเรื่องพลังงานอยู่ที่การช่วยกันพิจารณาว่าพลังงานที่ถูกที่สุดและดีที่สุดคืออะไร¹⁰⁸

อาจกล่าวได้ว่า ทั้งข้อมูลของกลุ่มคัดค้านและกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง ได้มีการนำเสนอสู่สาธารณะผ่านพื้นที่หรือปริมาตรสาธารณะ โดยเฉพาะสื่อมวลชน ซึ่งในด้านหนึ่งการนำเสนอและโต้ตอบระหว่างข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการของกลุ่มคัดค้านและกลุ่มสนับสนุน กล่าวได้ว่า เป็นการสร้างองค์ความรู้หรือวาทกรรมที่กำหนดสถานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคัดค้านและกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อน โดยชี้ว่าข้อมูลของฝ่ายใดมีความน่าเชื่อถือ อันจะทำให้ข้อมูลของอีกฝ่ายหนึ่งถูกกดทับให้เป็นสิ่งผิดพลาด ในขณะที่วาทกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าน่าเชื่อถือจะเป็นสิ่งที่สร้างและรองรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ทำให้โครงการเขื่อนถูกยกเลิกหรือสามารถดำเนินการต่อไปตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มคัดค้านหรือกลุ่มสนับสนุน

หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการซึ่งมีลักษณะของความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์มีฐานะเป็นวิธีการในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนหรือ

¹⁰⁷ “อนุรักษ์พลังงานทางออกใหม่ มีน้ำไฟใช้โดยไม่ต้องสร้างเขื่อน,” *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 16.

¹⁰⁸ *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* 36, 50 (27 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน 2533): 58.

สรรพสิ่งให้มีการกระทำหรือไม่กระทำใด ๆ โดยอิงกับข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการ (แบบวิทยาศาสตร์)¹⁰⁹

4. การตั้งคำถามและท้าทาย “การพัฒนา” การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง พบว่า มีการตั้งคำถามและท้าทาย “การพัฒนา” ดังเห็นได้จากบทความของวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ที่กล่าวว่า ในความคิดของนักสร้างเขื่อนนั้นเชื่อว่า พลังงานที่ได้มาจากความสูญเสียของธรรมชาติ และประชาชนในท้องถิ่นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ “การพัฒนา” ของชาติ แต่ไม่มีใครสงสัยว่า “การพัฒนา” จะไปสิ้นสุด ณ ที่ใด โดยที่ท่านพุทธทาส แห่งสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เคยอธิบายว่ารากศัพท์ของคำ “พัฒนา” ไม่ได้หมายความถึง “ความเจริญก้าวหน้า” แต่เพียงอย่างเดียว แต่อาจหมายถึง “ความบ้าคลั่ง” ได้ด้วย ซึ่งคำว่า “พัฒนา” ถูกใช้เป็นข้ออ้างในการริเริ่มโครงการต่าง ๆ มากมาย เช่น การตัดถนน ตั้งโรงงาน รวมทั้งการสร้างเขื่อน แต่ไม่มีใครนึกคิดว่า เมื่ออนุมัติให้สร้างเขื่อนแก่งกรุง คำว่า “พัฒนา” ถูกใช้ในความหมายใดระหว่างความเจริญก้าวหน้า กับความบ้าคลั่ง¹¹⁰

หรือที่ปรากฏในบทความในนิตยสารสารคดีที่มีการกล่าวถึงกรณีเขื่อนเขี้ยวหูลาน (รัชชประภา) โดยชี้ว่าสิ่งที่ได้จากการสร้างเขื่อนเขี้ยวหูลานคือไฟฟ้าขนาด 240 เมกะวัตต์ ซึ่งไม่คุ้มกับความเจ็บปวดของชาวบ้าน น้ำเสีย ป่าและสัตว์ป่านานาชนิดที่ถูกทำลายไปอย่างไม่อาจเรียกกลับมาได้¹¹¹ และการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ได้มาจากการทำลายป่าไม้ แล้วนำไฟฟ้ามาเปลี่ยนเป็นความเย็นผ่านทางเครื่องปรับอากาศเพื่อบรรเทาความร้อนจากการที่ป่าถูกทำลาย ซึ่งเป็นความจริงที่ “ตลกไม่ออก”¹¹²

เช่นเดียวกับที่บทวิเคราะห์สก็๊ปในหนังสือพิมพ์ได้กล่าวอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ซึ่งมีการสร้างสาธารณูปโภคให้แก่ชุมชนในบริเวณโครงการเขื่อน

¹⁰⁹ พอล ฟายเออร์เบนด์, *วิทยาศาสตร์ในสังคมเสรี*, แปลโดย วีระ สมบูรณ์ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2541), หน้า 1-5.

¹¹⁰ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, “เขื่อนแก่งกรุง ความเจริญก้าวหน้าหรือความบ้าคลั่ง?,” หน้า 33.

¹¹¹ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, *ก่อนจะไม่มีลมหายใจสำหรับพรุ่งนี้*, หน้า 135.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-137.

ถนนที่สร้างให้ก็พังภายในปีเดียว ประปา ไฟฟ้า ก็อยู่ในทำนองน้ำไม่คอยไหลแถม
ยังสกปรก และไฟไม่คอยติด แต่ก่อนป่าไม้ สิ่งสารพัดวัตถุสมบูรณ์ แต่ตอนนี้
ป่าหมด ฝนก็ไม่มี¹¹³

ที่น่าสังเกตคือ การตั้งคำถามและท้าทาย “การพัฒนา” ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงผล
ของการพัฒนาโดยเฉพาะความสูญเสียของธรรมชาติและชาวบ้าน เป็นความพยายามที่จะรื้อสร้าง
และช่วงชิงการนิยาม “การพัฒนา” ระหว่างกลุ่มคัดค้านกับกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อน (รวมทั้ง
รัฐ) โดยที่การตั้งคำถามและการท้าทาย “การพัฒนา” ลบล้างความน่าเชื่อถือของวาทกรรมของ
กลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนหรือรัฐที่เสนอภาพของอัตประโยชน์ต่าง ๆ ของเขื่อน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง
ของ “การพัฒนา” อย่างสิ้นเชิง โดยนำเสนอภาพความจริงอีกชุดหนึ่งว่าเขื่อนหรืออีกนัยหนึ่ง โครงการ
พัฒนาของรัฐ ไม่เคยให้ประโยชน์ดังที่กลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนหรือรัฐเสนอ มีหน้าซ้ำยังทำให้
ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัส ในขณะที่วาทกรรม “การพัฒนา” กระแสหลัก
ของรัฐในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (2524-2529) และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) มี
หลักการสำคัญอยู่ที่การให้ความสำคัญกับการแสวงหากำไรและความเจริญสูงสุด โดยใช้เทคโนโลยี
เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการประเมินคุณค่าทรัพยากร-
ธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่าธรรมชาติมีไว้เพื่อประโยชน์ทางการผลิต
ความเจริญทางเศรษฐกิจสำคัญกว่าสิ่งแวดล้อม¹¹⁴

อย่างไรก็ดี มีร่องรอยที่ชี้ให้เห็นว่ามีความพยายามที่จะประสานความแตกต่างระหว่าง
วาทกรรมการพัฒนาของกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อนหรือรัฐ และแนวคิดของกลุ่มคัดค้านการ
สร้างเขื่อนที่ท้าทายและตั้งคำถามกับ “การพัฒนา” ดังเห็นได้จากทัศนะของ ดร.ปริญญา นุตาลัย
ที่ว่า “ทั้งพัฒนาและอนุรักษ์ก็ต้องคู่กันไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงทางออกที่จะยอมรับได้ทั้งสองฝ่าย”¹¹⁵

¹¹³“เขื่อนแก่งกรุง ทำไมไม่ควรสร้าง,” *ไทยรัฐ* (2 สิงหาคม 2533).

¹¹⁴กิตติพร ใจบุญ, “ความจริงในเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่
พ.ศ. 2490 - 2537,” หน้า 67 - 71; ศุภชัย เจริญวงศ์, *ถอครห์สการพัฒน* (กรุงเทพฯ:สถาบันพัฒนาการเมือง,
2544), หน้า55-56.

¹¹⁵“เขื่อนแก่งกรุง ทำไม่ถึงต้องค้าน?,” *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* 36, 50 (27 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน
2533): 58.

5. การกีดกันทางการเมือง นักการเมืองที่คัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงได้ดำเนินการในลักษณะของการกีดกันทางการเมืองต่อนักการเมืองที่สนับสนุนการสร้างเขื่อน ดังกรณีการให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวของ พล.อ.หาญ ลีลาพันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช และรองหัวหน้าพรรคชาติไทยว่า ตนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคชาติไทยภาคใต้ ได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุง และยืนยันยันทำที่คัดค้าน โดยการที่พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลยืนยันจะสร้างเขื่อนให้ได้ ไม่น่าจะมีปัญหาต่อรัฐบาล หากว่าพรรคประชาธิปัตย์จะออกจากรัฐบาล ถ้าไม่สร้างเขื่อนแก่งกรุง ไม่ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลและเป็นผลดีเนื่องจากจะได้ปรับปรุงคณะรัฐมนตรี หรือที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคชาติไทยส่วนหนึ่งได้กล่าวว่า ไม่พอใจที่นายสุเทพ เทือกสุบรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาธิปัตย์ ประกาศขับไล่นายกรัฐมนตรี หากคณะรัฐมนตรีกลับมามีมติเรื่องการสร้างเขื่อนแก่งกรุง และมีการนำม็อบสนับสนุนเขื่อนแก่งกรุงมากัดดันรัฐบาล แทนที่จะทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีหรือเสนอญัตติหรือกระทู้ถามในสภา รวมทั้งชี้แนะรัฐบาลในฐานะเจ้าของท้องที่และสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาล¹¹⁶

ตลอดจนการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กลุ่ม พล.อ.หาญ ลีลาพันธ์ ได้เคลื่อนไหวให้รัฐบาลทบทวนมติคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติโครงการเขื่อนแก่งกรุง โดยกล่าวว่า แม้ว่ารัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่ดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ (นายอนุวรรตน์ วัฒนพงษ์ศิริ) จะเป็นคนของพรรคชาติไทยก็ตาม แต่ถ้ายืนยันสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุงต่อไป จะเป็นการทำให้คะแนนนิยมของพรรคชาติไทยต่ำลงและรัฐบาลที่พรรคชาติไทยเป็นแกนนำอาจจะล่มไม่อาจยืนอยู่ต่อไปได้¹¹⁷

ที่น่าสังเกต คือ ในส่วนของพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาล และสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งกรุง มีการแสดงท่าทีได้ตอบในลักษณะของการกีดกันทางการเมืองเช่นเดียวกัน ดังพบว่า รองนายกรัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปัตย์ (นายชวน หลีกภัย) ได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2533 ว่าเมื่อมีมติคณะรัฐมนตรีให้สร้างเขื่อนแก่งกรุงแล้ว ไม่ควรจะมีอะไรมาเปลี่ยนแปลงได้ และเรื่องการทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเป็นเรื่องที่มีความพยายามให้พรรคการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีการประท้วงโครงการ ทั้งที่ความเห็นในการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรีเรื่อง

¹¹⁶ สยามรัฐ (1 สิงหาคม 2533).

¹¹⁷ "เขื่อนแก่งกรุง ระเบิดเวลาชุกได้แก้อี "ชาติชาย," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 8 (5-11 สิงหาคม 2533): 21.

เขื่อนแก่งกรุงตอนแรกไม่มีปัญหาอะไร โดยการเรียกร้องให้ทบพจนมติคณะรัฐมนตรีไม่ได้มองในแง่ข้อเท็จจริงของโครงการเขื่อนแก่งกรุง¹¹⁸

เช่นเดียวกับที่นายสุเทพ เทือกสุบรรณ กรรมการบริหารพรรคประชาธิปัตย์ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานี ได้แถลงในช่วงก่อนหน้าว่า พร้อมจะเคียงข้างชาวบ้านต่อสู้กับรัฐบาลโละ แต่พรรคประชาธิปัตย์จะถูกขับออกจากรัฐบาล เพราะเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องของชาวสุราษฎร์ธานีที่จะต้องต่อสู้ และการเสนอให้ทบพจนมติคณะรัฐมนตรี ถ้าเกี่ยวข้องกับกรณีที่พรรคการเมืองอื่นกล่าวพรรคประชาธิปัตย์จะได้ประโยชน์จากการทำไม้ ขอให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่พรรคชาติไทยดูแลอยู่เป็นผู้ทำไม้โดยพรรคประชาธิปัตย์จะไม่ยุ่งเกี่ยว¹¹⁹

อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงของกลุ่มนักการเมืองที่กล่าวมาเป็นไปในลักษณะของการเมืองแบบกลุ่มผลักดัน (The politics of pressure groups) ที่มีการต่อสู้ต่อรองแข่งขันระหว่างกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองในการผลักดันนโยบายหรือโครงการของรัฐที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มตนหรือพรรคการเมืองของตน¹²⁰ ซึ่งมีร่องรอยให้เห็นจากการที่กลุ่มนักการเมืองพรรคชาติไทยกล่าวว่า การยืนยันที่จะสร้างเขื่อนแก่งกรุงจะทำให้คะแนนนิยมของพรรคลดลงและรัฐบาลที่พรรคชาติไทยเป็นแกนนำอาจจะล้ม หรือที่กล่าวในตอนต้นแล้วว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สุราษฎร์ธานี จากพรรคประชาธิปัตย์ (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) มองว่าการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ (นายปิณทุญา ช่วยปลอดภัย) ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานี เป็นการทำให้คะแนนเสียงในพื้นที่จึงแสดงบทบาทในทางตรงกันข้าม

มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงในรูปแบบของการกดดันทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับหรือกลางแกลงใจของกลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงกลุ่มอื่น ๆ ดังปรากฏว่า สื่อมวลชนได้นำเสนอเรื่องการกดดันทางการเมืองของกลุ่มนักการเมืองที่คัดค้านเขื่อนแก่งกรุง ในประเด็นความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์จากการทำไม้และ

¹¹⁸ สยามรัฐ (1 สิงหาคม 2533).

¹¹⁹ ไทยรัฐ (26 กรกฎาคม 2533).

¹²⁰ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเมืองแบบกลุ่มผลักดัน ใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, "การเมืองของชนวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 13-17; จุมพล หนีพพานิช, กลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย Interest Groups and Thai Politics, หน้า 22-84, 170-216.

การช่วงชิงฐานคะแนนเสียงในภาคใต้ระหว่างพรรคการเมืองหรือนักการเมือง ไม่ใช่เรื่องที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเพื่อส่วนรวม¹²¹ หรือที่กล่าวแล้วว่า กลุ่มนักศึกษาที่คัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงมองว่าการคัดค้านของนักการเมืองเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของนักการเมือง

ปฏิบัติการและการตอบโต้จากกลุ่มสนับสนุนโครงการเขื่อนแก่งกรุง

กล่าวได้ว่า กลุ่มสนับสนุนเขื่อนแก่งกรุงมีปฏิบัติการต่อการคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงในลักษณะของการลดทอนความชอบธรรมของกลุ่มคัดค้าน ดังเห็นได้จากการที่สมาชิกสภาจังหวัดกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ประมาณ 200 คน ในเขตอำเภอพุนพิน ท่าฉาง ไชยา ท่าชนะ เคียนซา และศรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เข้าพบสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานี (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) เพื่อยื่นหนังสือร้องเรียนและบัญชีรายชื่อผู้นำท้องถิ่นประมาณ 500 คน ให้เสนอผ่านไปถึงนายกรัฐมนตรี (พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ) ซึ่งสาระของหนังสือร้องเรียนชี้ว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้สั่งการให้ทางจังหวัดสำรวจหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพป่าไม้และสิ่งแวดล้อมเสนอก่อนจะมีการพิจารณาให้มีการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุงนั้น พบว่า คณะกรรมการผู้สำรวจภาคพื้นดินไม่มีตัวแทนของฝ่ายสนับสนุนแต่อย่างใด และทางฝ่ายจังหวัดมีการแต่งตั้งตัวแทนกลุ่มคัดค้านเข้าไปในพื้นที่ ซึ่งมีการเก็บข้อมูลที่เป็นเท็จเพื่อนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

เช่นเดียวกับที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานี (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มสนับสนุนในการดังกล่าวได้ชี้ว่า ชำราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีหลายรายไม่ได้ปฏิบัติตามกฎหมาย โดยปล่อยให้กลุ่มคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงขึ้นมาและชมเชยการปฏิบัติราชการจนทำให้เกิดความวุ่นวายในท้องถิ่น และมีการทำหลักฐานเท็จเสนอต่อคณะรัฐมนตรีโดยจังหวัดไม่ได้มีการคัดค้านหรือให้ข้อเท็จจริงแก่คณะรัฐมนตรี¹²² โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานีท่านนี้พบว่า ในเวลาต่อมาได้แสดงทัศนคติชี้ว่า กลุ่มคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุงกลุ่มแรกเป็นกลุ่มนักอนุรักษ์ที่ห่วงกลัวสิ่งแวดล้อมจะเสีย แต่มีกลุ่มนักศึกษาที่เป็น "พวกจัดมือบออาชีฟ" ซึ่งมีพรรคการเมืองสนับสนุนออกมาคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงเพื่อแย่งชิงมวลชนและแสดงให้เห็นประชาชนรู้ว่าตน คือ กลุ่มคนที่เป็นผู้ปกป้องต่อต้านเพื่อรักษาผลประโยชน์

¹²¹"เขื่อนแก่งกรุง ระเบิดเวลาซุกใต้เก้าอี้ "ชาติชาย", " สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 8 (5-11 สิงหาคม 2533): 20-21; "เขื่อนแก่งกรุง หมดเวลาายกหนึ่ง วิธีแก้ปัญหาสบาย ๆ สดล "ชาติชาย", " สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 9 (12 สิงหาคม 2533): 20.

¹²²มติชน (11 มิถุนายน 2533).

ของประชาชน ตลอดจนกล่าวว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ (นายภิญญา ช่วยปลอด) ออกมาคัดค้านเพื่อคะแนนเสียงโดยแสดงบทบาทตรงข้ามกับตน (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ - ผู้ศึกษา) ซึ่งสนับสนุนโครงการ¹²³

ควรต้องกล่าวถึงปฏิกริยาและการตอบโต้ของกลุ่มสนับสนุนในลักษณะของการนำเสนอข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการที่ตรงข้ามกับกลุ่มคัดค้าน ดังที่ได้กล่าวแล้ว อันมีนัยถึงการลดทอนความน่าเชื่อถือของข้อมูลและเหตุผลของกลุ่มคัดค้าน

อนึ่งควรกล่าวประการหนึ่ง คือ ในแง่มุมของผลของการเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแก่งกรุงนั้น อาจกล่าวได้ว่า ยุทธวิธีของกลุ่มคัดค้านมีผลต่อมติคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติให้สร้างเขื่อนแก่งกรุงในระดับหนึ่ง ดังปรากฏว่าในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 นายกรัฐมนตรีมีแนวโน้มที่จะชะลอการสร้างเขื่อนแก่งกรุง เพื่อรอฟังเสียงของส่วนรวม โดยกล่าวว่าไม่เชื่อว่ากลุ่มคัดค้านจะมีผลประโยชน์โดยถูกจ้างมาประท้วงการสร้างเขื่อนแก่งกรุง¹²⁴ รวมทั้งทำให้ประเด็นเรื่องพลังงานไฟฟ้าที่มักใช้เป็นเหตุผลในการสร้างเขื่อนลดน้ำหนักลง หน่วยงานที่ออกมาจับผิดข้อบกพร่องในการสร้างเขื่อนในช่วงหลังการคัดค้านเขื่อนแก่งกรุง เปลี่ยนจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เป็นกรมชลประทาน และนำความจำเป็นของการชลประทานมาเป็นเหตุผลในการสร้างเขื่อนแทนการผลิตไฟฟ้า¹²⁵

อย่างไรก็ตาม การเสียหายไปของโครงการเขื่อนแก่งกรุงยังมีปัจจัยสำคัญอีก 2 ประการ คือ พระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ ซึ่งพบว่าในช่วงพ.ศ. 2532 รัฐบาลเตรียมจะออกพระราชกำหนดดังกล่าว ทำให้โครงการเขื่อนแก่งกรุงซึ่งต้องมีการให้สัมปทานป่าไม้เพื่อตัดไม้ทำอ่างเก็บน้ำจะได้รับผลกระทบโดยตรง และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ มีแนวโน้มที่จะล้มโครงการ¹²⁶ อีกประการหนึ่ง คือ ในระยะเวลาตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุงเพิ่มเติมเพื่อนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งเป็นเวลา 6-12 เดือน คณะรัฐบาลของพลเอกชาติชายได้ถูกคณะรักษาความสงบ

¹²³“ทรรคนะ,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 37, 4 (8-14 กรกฎาคม 2533): 18-19.

¹²⁴ สยามรัฐ (25 กรกฎาคม 2533).

¹²⁵ กิตติพร ใจบุญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

¹²⁶ มติชน (7 มกราคม 2532).

เวียบร้อยแห่งชาติ (รชช.) ทำรัฐประหาร เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ทำให้พันธะต่าง ๆ ที่มีต่อรัฐบาลชุดเดิมต้องหยุดลง¹²⁷

หากพิจารณา การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง โดยเปรียบเทียบกับ การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน (พ.ศ.2525-2531) อาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะที่สอดคล้องกับการคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจนโดยเฉพาะในแง่มุมของการจัดองค์กรในรูปแบบเครือข่าย และยุทธวิธีเคลื่อนไหวคัดค้านที่เน้นกิจกรรมทางวัฒนธรรม การตั้งคำถามต่อ “การพัฒนา” และการนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลและระบบเหตุผลเชิงวิชาการสู่สาธารณะเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่มคัดค้าน คือ การชะลอหรือระงับโครงการเขื่อน อันเป็นเป้าหมายที่แสดงออกโดยตรง ตลอดจนการทำให้เกิดการยอมรับสิทธิของกลุ่มคัดค้านและการเปิดพื้นที่สาธารณะให้แก่การแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เห็นว่าเป็นประโยชน์หรือส่งผลต่อส่วนรวม อันเป็นลักษณะของปรากฏการณ์ “การเมืองภาคประชาชน” ที่ก่อตัวขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520¹²⁸ โดยรูปแบบปฏิบัติการได้ปรากฏในกรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 2530 ในหลายพื้นที่

¹²⁷ กิตติพร ใจบุญ, “ความจริงในเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 - 2537,” หน้า 64.

¹²⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548), หน้า 144-173.